

ŽIVLJENJE IN SVET

Štev. 24.

Ljubljana, dne 14. junija 1929

Leto III.

Adolf Koelsch

V. trenutku rojstva

V človeškem življenju najbrže ni drugega takega trenutka, ki bi bil fiziološko tako pretresljiv kakor trenutek rojstva. Že pritiski, ki jih mora prestati

liko odpornosti in prožnosti mora imeti otroško telesce, da prenese te sile!

Se hujše je otroku po porodu, zakaj tedaj se svet okoli njega iznenada in

»V. rožniku« (Risba kiparja N. Pirnata)

telesce, ko prihaja iz materinega telesa, stavljajo nanj silne zahteve; saj so izračunali, da je pritiska enega samega popadka, ki teži koncentrično na plodu, ne mnogo manj od treh stotov. Ko-

mogočno izpremeni. Dete, ki je bilo prej devet mesecev na toplem, skrbno od- deljeno od vnanjega sveta, se seznanj z zrakom, svetlobo in z onimi ne neposredno v globino človeškega telesa

učinkujočimi fizikalnimi silami, ki vabundirajo v zemeljskem ozračju in naskakujejo vse, kar je živo, v obliki dražljajev. Takrat novorojenec še ne diha, ker je kri še dovolj založena s kisikom. Toda z operativno ločitvijo plovda od materinega krvnega krogotoka se to naglo izpremeni. Zaloga kisika v telesu jame pohajati, kri postane venozna. Toda prav na to okolnost je čakal dihalni centrum v otrokovem podaljšanem mozgu: venozni dražljaj mimo poljoče krvi spravi ta centrum avtomatsko v delovanje in tedaj napolnijo pljuča prvi dihi.

S tem je telesu tudi napočil trenutek, da avtomatsko preuravna predrojstni krvni krogotok in delovanje srca v končno veljavno obliko cirkulacije. Vse cevke, ki so dovajale porabljeno kri skozi popkovino materinemu telesu, so zdaj odpadle in so nepotrebne, hkrati pa se, in sicer prvič napolni levi srčni prekat z ono krvjo, ki se vrača polna kisika iz lastnih pljuč. To pljučno kri požene srce ven v telo, in tako je tudi srce nastopilo funkcijo črpalke, ki jo opravlja potem vse življenje. Šele čez nekaj ur jame narava preurejati tudi način prehranjevanja; namestu iz materine krvi dobiva zdaj otroško telesce hranivo skozi usta in tako nastopi svojo službo tudi črevesje.

Če bi bile podrobnosti te fiziološke revolucije, ki se je vsa odigrala v nekaj urah in ki smo jo bili vsi nekoč prestali, ljudem prejšnjih dob tako dobro znane kakor današnjim biologom, tedaj bi mogli dopustiti domnevo, da je starim astrologom njihovo vero v to, da določa lega zvezd v trenutku človekovega vstopa v življenje tudi njegovo usodo, da jim je to vero narekovala želja, da velepomembni trenutek rojstva nekako še posebe poudarijo. O tolikšnem poznavanju ali vsaj slutenju fizioloških zadev pa pri starih narodih ne more biti niti govora, in zato je že vnaprej izključeno, da bi s te strani mogli prodreti vsaj do poetičnih razlogov za astrološko teorijo o pomenu trenutka rojstva. V teh okolnostih stojimo tedaj še vedno nemočni pred vprašanjem: kako so prišla ljudstva, ki so se bila vdala lepi in simpatični veri, da je v stvarstvu vse, kar je živo, spojeno med seboj, kako so prišla ta ljudstva na to, da so si med vsemi možnimi trenutki življenja izbrala baš trenutek rojstva za nekak vhod silam kozmičnega

izvora? In kaj jih je pripravilo do tega, da so tem silam jeli pripisovati vpliv pri določevanju usode — vpliv, čigar vseskozi »okultni« zmisel (po astrološkem nauku) naj bi se dal razbrati na toli smešnem in profanem geometričnem kakor je »obsevni kot«, ki se v njem sečeta svetloba planeta in rojstni kraj? Takisto ne vemo odgovora na vprašanje, kako to, da imamo še danes razumne, znanstveno podkovane in bistre ljudi, ki s Keplerjem ne samo verujejo, »da nebo nekaj dela v človeku,« ampak so tudi uverjeni, da bi človek mogel doumeti oni »nekaj« in da je prava pot za to raziskovanje in proučevanje položaja ozvezdij v trenutku rojstva.

Prečital sem več knjig iz krogov ljudi, ki stoje astrologiji blizu ali pa so ji protivni, da bi našel odgovora na omenjena vprašanja, ali vselej sem zaman upal, da mi bo pisec postregel s čim pozitivnim. Vem, da v izvestnih krogih tvegaš svoj sloves že s tem, da se samo ukvarjaš z astrološko literaturo. Vzlic temu se vedno znova zakopavam v ta dela — naposled bi utegnilo vendarle biti kaj resnega v njih, nekaj več od samih domnev. Tudi bi ne bilo nemogoče, da bi bil temu ali onemu piscu dan dar, da najde in predloži dejstva, za katera smo bili doslej slepi. Toda niti tako dobra knjiga kakor je Ericha Winkla »Prirodoznanstvo in astrologija« me ni mogla razsvetliti. Res ume avtor zbitriti pogled na dejstvo, da je v vsemirju neko razmerje med silami in da se to razmerje javlja v globoko posegajočih učinkih; zanj govori tudi to, da imenuje neumnost vsako početje, ki bi stremelo za tem, da spravi odnošaje med vesoljstvom in življenjem na zemlji, kakršne uči astrologija, v medsebojno vzročno zvezo. Ti odnošaji, pravi, so zgolj »simboličnega« značaja. S tem pa se seveda tudi zakonitosti, ki vladajo one (dozdevne) odnošaje med ustrojem nebesnega svoda in življenjem, umaknejo v kraljestvo čistega simbolnega opazovanja in doumevanja. Toda kakor hitro je treba stopiti pred čitatelja z opravičilom za malce čudno okolnost, da si je astrologija izbrala baš trenutek rojstva (in nobenega drugega!) za izhodišče odnošajev med »onstran« in »tostran« — in kakor hitro bi bilo potrebno povedati, zakaj se ta izbira tudi današnji astrologiji vidi pametna, tedaj zdrsi tudi Winkel na obi-

čajno stransko stezo. On piše: »Da je astrologija že od nekdaj imela ta trenutek za pomemben, se ob podrobnem razmišljanju ni kaj čuditi. Zakaj, če smo se sprijaznili z mislijo o nezaznavnem, a neprestanem vplivanju kozmosa na zemsko življenje, je potem vsekako najbližji sklep, da mora stalno vladati neko razmerje med kozmičnimi in zemskimi silami...« Tako se je tudi to dokazovanje končalo v prazni deklamaciji, ki nam kaže, da si sodobni zagovorniki astrologije niso še niti toliko na jasnem, da bi mogli porabiti vsaj material o izrednem (fizijološkem) pomenu trenutka rojstva, ki jim je na razpolago v spisih biologov.

Mnogo ostrejšo stališče zavzema nasproti astrološki tradiciji in nekritičnosti, ki z njo sprejemajo današnji astrologi njene temeljne misli, drugi sodoben astrološki publicist, Karl Ernst Krafft iz Curiha, ki pravi: »Bodoča znanost o odnošajih med mabrokozmozom in mikrokozmozom nikakor ne sme izhajati iz nepregledne, z neštetimi zmotami, nespozumljenji, da celo namernimi nejasnostmi prepletene tradicije; nasprotno bi bilo treba začeti ustvarjati preproste, a zato tem trdnjše temelje.« To bi bilo že bolje. On sam je — misli — napravil v ustvarjanju takih temeljev v svojem delu »Astrofizijologija« in drugod prvi poskus s tem, da je na podlagi statistične obdelave cele vrste rojstnih podatkov proučeval vprašanje, ali se vobče dado ugotoviti zakoniti odnošaji med položajem in gibanjem zvezd ter med dogodki na zemlji. Med tēm ko je del zakonitosti, na katere je bil pri tem naletel, v izrazitem nasprotju s tolmačenjem, kakršno je večinoma v navadi, tako da je po teh rezultatih »upravičeno nezaupanje nasproti posameznim točkam astrološke tradicije« — mu druge zakonitosti, ki jih je bil opazil, potrjujejo izvestno zvezo med zemskimi in sideričnimi (zvezdnimi) dogodki. To potrditev povzema iz podatkov, ki si jih je priskrbel na ta način, da je sestavil astronomske rojstne slike 1000 glasbenikov z njihovimi smrtnimi slikami in se vprašal, ali kaže n. pr. konstelacija lune na dan rojstva izvesten reden odnošaj nasproti konstelaciji sonca na dan smrti. Našel je odgovor, da prepričevalnega dokaza za take odnošaje ni. Nasprotno pa kaže razdelitev smrtnih datumov po (astrološkem) letnem nebu v posameznih odsekih neko

kupičenje, ki — po verjetnostnem računu — nikakor ne more biti samo slučajno. Avtor izvaja iz tega kupičenja, »da umre največ ljudi tedaj, kadar je solnce v opoziciji z onim mestom, na katerem je bil mesec ob času rojstva« — z drugimi besedami, on misli: kadar se kakemu človeku bliža ura smrti, je verjetnost, da bo umrl na dan, ko stoji solnce v opoziciji z onim mestom, na katerem je bil mesec ob času njegovega rojstva, večja, kakor da bo umrl ob kakem drugem času.

Povpraševanje po takih in sličnih verjetnostnih odnošajih je seveda — vsaj po mojem — vse prej kot astrologija v običajnem smislu besede. To je nekako raziskovanje življenjskega ritma ali nauk o perijodnosti, ki postavlja koordinate v svet premičnic. Če je nastavljen račun brez napake, potem *morajo* iz njega izhajati neki splošno veljavni izreki o sorodju zemskih in planetnih dogodkov. Toda dobljeno sorodje je zgolj *formalne* narave, kar izhaja že iz tega, da za rezultat ni vse eno, ali jemlje statistika 10 ali 100 ali 1000 ali 100.000 primerov. Če pa bi bilo več na stvari, ne bomo pač nikoli pogodili, ali je jedro v resnici vzročno ali pa samo pomenljivo simbolično. In to bi ravno bilo najvažnejše.

Čeprav je formalizem, ki tiči v teh in sličnih statističnih raziskovanjih, močno prozoren, in bi slične verjetnosti sorodja rojstnih in smrtnih podatkov, kakor jih navaja Krafft, utegnili tudi najti, če bi si namestu konstelacij sonca in lune izbrali za težišče računa poljubno drugo trdno točko zemskega ali zvezdnega dogajanja — prištevajo vendarle v astroloških spisih te Krafftove misli že kar med pozitivna dognanja, ki naj bodo dokaz nedotakljivosti temeljnih astroloških načel! O teh spisih zato pač ni vredno, da bi govorili.

ELEKTRIFIKACIJA JUŽNOFRANCOSKIH ŽELEZNIC

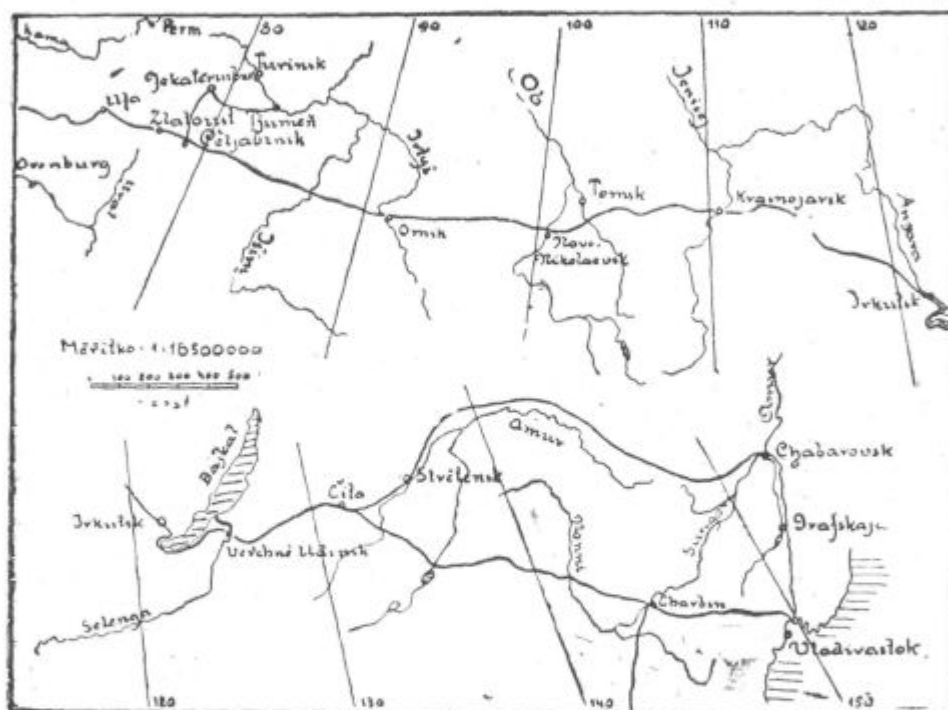
Novi odsek za elektrifikacijo znaša 1100 kilometrov. Dela se dovrše v petih letih. Z dosedanjimi 850 km se bo elektrifikacija na jugu raztezala na 1.950 km, torej blizu na polovico svojega omrežja. Stroški bodo okoli 500 milijonov frankov, v številni električne lokomotive, katerih bo 60% dobavila francoska industrija, 40% pa nemška. Nadaljnji odsek 400 km bo po današnjih računih stal 180 milijonov, s katerimi bodo plačani tudi električni motorji.

Kako so gradili sibirsko železnico

Veliko tehnično delo Rusov pred 30 leti

Od prvih začetkov ruskega prodiranja v Sibirijo za časa Ivana Groznega pa do smelega pohoda Jermakova in njegovih čet l. 1581. je minilo dobrih 100 let in že so Rusi stali na obrežju Tihega oceana. Toda carji so imeli takrat obilo drugih skrbi in se niso mogli brigati za te daljne, neprijazne pokrajine. Od carja Petra Velikega dalje so si ruski vladarji prizadevali, da

Z aigunsko pogodbo l. 1857. je Kitajska zagotovila Rusiji vladno nad levim bregom Amurja, kmalu nato sklenjena pekinška pogodba pa jim je izročila oblast na vsem Poamurju in ussurijskem ozemlju. Poznejši neuspehi ruske politike na Balkanu, ko je Rusija kljub dobrim vojnim rezultatom dosegla le neznatne koristi za svoje balkanske interese, so še bolj utrdili prepričanje

ni izpremenili Rusijo, dotlej azijsko državo, v evropsko provinco, ki se ji ne bo treba sramovati pred zapadnimi sosedomi. Tako se je začelo v Rusiji vneto politično in kulturno sodelovanje z Evropo; sadovi kulturnega dela so se pokazali stoprav v začetku 19. stoletja, dočim je politika že prej obrodila dobro žetev: tako je Rusija dobila pri delitvi Poljske dobršen kos te dežele kot nagrado za svoje »poevropljenje«. Poleg Poljske pa je ruske carje in njihove vlade mikal Carigrad; v tem pravcu so doživeli več porazov, med katerimi je bil največji krimski vojna. Posihmal so se jele oči krmilarjev ruskega carstva zopet obračati na vzhod,

njenih vodilnih krogov, da jo prava bodočnost čaka na vzhodu.

Ena največjih skrbi ruskih državotvorcev je bila, da te mnogo tisoč kilometrov oddaljene pokrajine čim bolj privežejo k evropskemu delu carstva. K temu so silele že razmere na Japonskem, ki se je čedalje bolj konsolidirala v evropskem zmislu. Slutili so, da bo Japonska, ki je najbližja soseda teh pokrajin, nekega dne iztegnila roke po ruski posesti. Vrhu tega so govorili za zgraditev transsibirske železnice važni gospodarski razlogi, obetajoči Rusiji velik napredek, če najde pot, po kateri bi odtekalo nadotaknjeno naravno bogastvo Sibirije.

Načrt železniške zveze, ki bi spojila evropsko Rusijo z njeno najskrajnejšo posestjo v vzhodni Aziji, pa je bil, kaj pa, združen z ogromnim proračunom. Preden bi se imel uresničiti, je bilo treba preiskati vso gospodarsko in prirodno zmogljivost ob nameravani progi ležečih pokrajin. Tudi potem, ko se je začel prvotni načrt izvrševati, se je to proučevanje nadaljevalo. Železnica je imela steči po takih krajih, kjer je bilo najmanj prirodnih ovir, kjer je bila preskrba z materialom in živežem med gradnjo najlažja in kjer se je obetal za bodočnost največji gospodarski procvit. Torej se je morala proga usmeriti v pokrajine milejšega podnebja, ki so najbolj pripravne za poljedelstvo in kolonizacijo, ni pa se mogla držati najbolj direktne smeri. Vrhu tega so se pri smeri proge upoštevale možnosti bodočega industrijskega razmaha. Vneto so preiskovali mineralno bogastvo tal. V glavnem je šlo za premog, s katerim naj bi se preskrbeljela železnica, da ga ne bi bilo treba dovažati iz toli oddaljenih pokrajin. Ob tej priliki so odkrili mnoge rudnine, zlasti bakra, svinca, zlata in srebra. V tem pravcu so bili preiskani tudi od projektirane proge znatno oddaljeni kraji, kakor na primer ozemlja ob sedanji postranski progi Čeljabinsk—Irkutsk, potem kirgiška stepa, okolica Bajkala in reke amurskega bazena. Skrbno je bilo proučeno vprašanje, koliko so plovne sibirske reke in ali se dajo ožje priključiti evropskemu vodnemu omrežju. Tako so preiskali bazen Obija, Amurja, Angare in Bajkala. Namen je bila gospodarska povzdiga Sibirije, zlasti lažji izvoz žita in drugih pridelkov. Možnost paroplovne zveze Evrope s severnoazijskim obrežjem bi imela — četudi le za kratko letno dobo — nedogleden pomen za vse gospodarsko življenje Sibirije.

Vrhu tega so računali takoj v začetku, da bo treba zgraditi v Vladivostoku mogočno trgovinsko pristanišče. Ker pa tu morje nekaj časa zmrzuje (kakih 110 dni na leto), je bilo treba vzeti v poštev priprave za lomljenje ledu.

Poleg vseh teh pogojev ni ruska vlada pozabila enega najpomembnejših: treba je Sibirijo odpreti ruskemu narodu, omogočiti kar najširšo rusko kolonizacijo.

Zgodovina ruske kolonizacije v Sibiriji je zanimiva. Že od samega za-

četka se je vlada trudila, da bi naselila na sibirskih tleh ruske kmete. Prvi poizkus se je izvršil l. 1590., ko je prispelo preko Urala 30 kmečkih rodbin, ki jih je vlada opremila z vsem potrebnim. Ker pa ni imela dovolj sredstev za financiranje take prostovoljne kolonizacije, si je jela pomagati z neprostovoljnimi naseljenci. Vse do konca 19. stoletja so ruske oblasti izganjale v Sibirijo razne krive in nedolžne ljudi. Vendar je jelo počasi rasti tudi število prostovoljnih naseljencev; v 19. stoletju je doseglo že precejšnjo višino. Kolonistu so se nudile precejšnje koristi, toda selitev je bila pred zgraditvijo sibirske železnice skrajno težavna. Izseljenec je moral potovati peš, na konju ali z vozom več mesecev; pot v vzhodno Sibirijo je trajala celo več let. Umljivo je, da je mnogo izseljencev, zlasti žena in otrok, plačalo to naporno selitev z življenjem.

Ko so zgradili železnico, je bilo naseljevanje neprimerno olajšano. Ne samo, da se je silno skrajšala pot in da je dobil kolonist zase, za družino in za prtljago znižano vožnjo, marveč so sedaj oblasti skrbele tudi za pota k izvoljenemu bivališču in mu nudile razne druge ugodnosti. Na železnici so bile zdravniško-preskrbovalne postaje, v katerih je dobil izseljenec zdravniško pomoč in hrano zastonj ali vsaj po znižani ceni. Posledice teh uredb so bile zelo ugodne; dočim je prej dospel izseljenec v novi kraj ves izčrpan, je stopil zdaj svež in delazmožen na tla nove domovine.

Pri izdelovanju načrtov za sibirsko železnico so vse to uvaževali, toda dolgo je ostajalo samo pri načrtih. Leta 1875. je car potrdil načrt železnice Alajtyr—Ufa—Čeljabinsk, toda vojna s Turčijo je njega izvedbo odgodila. Ob tem času so bile na evropskih tleh zgrajene nekatere proge, ki so imele pozneje velik pomen za spojitve s sibirsko magistralo. Tako je bil l. 1877. priključen ruskim progam Orenburg, l. 1878. je bila dozidana uralaska proga Perm—Jekaterinburg, l. 1880. je bil dovršen Aleksandrov most čez Volgo, l. 1882. so bili predloženi načrti novih smeri magistrale; odobren je bil projekt Samara—Ufa—Zlatoust—Čeljabinsk. Leta 1886. so začeli s pravim delom, l. 1888. je bil otvorjen promet na progi Samara—Ufa; do l. 1890. so progo podaljšali do Zlatousta. Tega leta je bil izdan ukaz, da se gradi dalje do Miasa, ki naj bi

bil važno prometno križišče. L. 1891. je predlagal prometni minister Gubenet ministrskemu svetu, da se prične graditi proga Mias—Čeljabinsk (94 verst) in Vladivostok—Grafskaja (393 verst) in da se izvrše priprave za progo od Čeljabinska k neki točki srednesibirske železnice in proge Grafskaja—Habarovsk Ministrski svet je odobril vse te načrte. Dokončno odločitev je prinesel carski reskript z dne 17. marca 1891., s katerim je bilo rešeno vprašanje nove svetovne železnice.

10. maja je veliki knez Nikolaj v Vladivostoku lastnoročno naložil in pripehljal voziček prsti na železniški nasip in tako položil temeljni kamen sibirski železnici. Delo se je začelo ob istem času na vzhodu in zahodu; posebna komisija ga je l. 1892. pospešila. Razdeljeno je bilo na tri dele. Najprej se je imela zgraditi zapadnosibirska proga Čeljabinsk—Ob (1328 verst) in srednesibirska Ob—Irkutsk (1754 verst). V drugi vrsti je bila proga Grafskaja—Habarovsk (374 verst) in Mysovaja—Strjetensk (1009 verst). V tretji vrsti je bila obbajkalska proga (292 verst) in Strjetensk—Habavsk (2000 verst). Končati se je imela proga Čeljabinsk—Ob—Krasnojarsk (2059 verst) l. 1896., Krasnojarsk—Irkutsk (1023 verst) leta 1900., Čeljabinsk—Jekaterinburg l. 1894., Vladivostok—Grafskaja l. 1894.—95.

Vsa skrb za zgraditev te velikopotezne železnice je bila poverjena »Komitetu sibirske železnice«. V njegovo območje je spadala tudi skrb za gospodarsko povzdigo ob progi ležečih krajev, za stike z ostalo Azijo, za kolonizacijo ozemlja ob progi i. dr. Pod njegovim vodstvom so se imela zgraditi rečna pristanišča, stranske proge (v Tomsk, zveza z mandžursko železnico, Nikolsk-kitajska meja i. dr.)

Zgradba transsibirske proge je bila dovršena z bajkalsko progo, ki se je začela graditi l. 1901. Delo je bilo silno težavno, če pomislimo, da je med Bajkalom in Kultukom na črti 80.82 verst 19 predorov. Po tej progi je bilo treba dovršiti še amursko progo, ki pa je morala dokaj dolgo čakati otvoritve.

Priznati moramo, da je to velikopotezno tehnično delo šlo nenavadno hitro izpod rok. To bomo bolj razumeli, če primerjamo z nekaterimi drugimi dolgimi progami. Železnico USA. Cen-

tral and Union Pacifik, dolgo 5412 km, so gradili od 1. julija 1862. do 10. maja 1869., kanadsko pacifično progo iz Montreala v Port Moodi (4658 km) od 1881 do 1885. Rusi so potemtakem delali zelo naglo. Res pa je, da so gradili jako malo postaj — te so se imele zgraditi pozneje po potrebi.

★

Veliko važnost za zvezo med Rusijo in Vladivostokom je imela in bo vedno imela češče omenjena mandžurska železnica. Zato tudi o nji nekaj besed.

Ko so zgradili zabajkalsko in ussurijsko progo, je šlo za to, da najdejo ugodne prometne zveze. Načrt amurske železnice je zadejal ogromne tehnične ovire in tudi proga sama je bila zelo dolga. Mandžurska proga je imela v obeh ozirih veliko prednost pred prvo in je bila bolj zmožna konkurence. Važen je bil tudi političen moment: če dobi Rusija gospodarsko in vojaško toli pomembno mandžursko progo, mora njen vpliv v tej deželi in na Kitajskem znatno narasti.

Pravico do zgradbe in eksploatacije mandžurske železnice je dobila s pogodbo iz l. 1896. rusko-kitajska banka, ki je bila ustanovljena istega leta. Za zgradbo nameravane proge je ustanovila ta banka delniško družbo, ki se je zavezala, da bo najpozneje do avgusta l. 1897. začela z delom. Železnica se je imela graditi po ruskih potrebah in zahtevah. Kitajska vlada je imela pravico, da jo po 36 letih odkupi, po 80 letih pa sploh preide zastonj v njeno last. Kitajska je imela tudi pravico, imenovati predsednika ravnateljstva.

Proga se je začela graditi pri ussurijski meji sredi avgusta 1897. V marcu naslednjega leta je Kitajska dala Rusiji v najem Port Artur in pristanišče Dalin-van za dobo 25 let. Hkrati je kitajska vlada privolila, da se obe točki združita s katero postajo mandžurske proge. Ta postaja je Harbin.

Proga kitajske vzhodne železnice meri 1440 verst, južnomandžurska 980, skupaj 2420 verst. Pri gradnji je bilo zaposlenih 155 inženjerjev, 24 zdravnikov, 75 ranocelcev. Kvalificirani delavci-rokodelci so bili Rusi, ostali pa Kitajci. Le-teh je bilo nastavljenih okrog 100 000.

Ko je bila dograjena bajkalska proga, je imela evropska Rusija nepretrgano železniško zvezo z Vladivostokom. Naslednje številke utegnejo pojas-

¹⁾ versta = 1066.781 m.

niti, kaj pomeni ta zveza za ljudi, ki morajo potovati z enega konca neizmerne Rusije na drugega.

Na začetku 20. stoletja je stalo potovanje iz Moskve čez Odeso v Vladivostok po morju v 1. razredu parnika 600 rubljev, v drugem 450 rubljev. Potovanje z vlakom (8000 verst) v 1. razredu brzovlaka z mestom v spalnem vagonu 114 rubljev, v 2. razredu 74 rubljev, v 3. razredu poštnega vlaka 51 rubljev. Brez spalnega voza v 1. razredu 89 rubljev, v 2. 54 rubljev, v 3.

36 rubljev. Potovanje po morju je trajalo najmanj 40 dni, z brzovlakom traja komaj 10 dni do Vladivostoka ali do Port Arturja.

Potniški in tovorni promet je takoj po otvoritvi celotne proge prekosil vse nadeje in je rasel od leta do leta. Z njim je rasla kolonizacija Sibirije in Daljnega vzhoda. S sibirsko železnico so Rusi izvršili eno svojih največjih dejanj v svetovni tehniki.

Po dr. E. Mašinu v »Širym světem.«

H. Anderes

Črešnja

Sočno-aromatična črešnja je za Evropca najpoželjnejši sad pozne pomladi in začetnega poletja. V Orijentu, kjer imajo več vrst črešnjevih dreves, jih goje v nasprotju z našimi kraji bolj zaradi cvetja kakor plodu. Japonci smatrajo črešnjo naravnost za simbol mladostne lepote. Zato krasijo spomladi

primeri se celo, da ta vrsta ptičev dočela opustoši cele sadovnjake v kratkih urah. Ob Bodenskem jezeru v Švici so že večkrat ljudje napravili to skušnjo. Škorca se pri pogledu na rdeče črešnjevo drevo polasti taka požrešnost, da se vrže z vsemi močmi na uničevalno

stanovanje s črešnjevim cvetjem. Poleg tega služi Japoncem, v zadnjem času pa tudi Angležem, črešnjev cvet za izdelovanje slovitega parfuma. »Sherry-Blossom« je divna dišava, ki jo uvažajo v Evropo z Daljnega vzhoda.

Pri nas pač občudujemo veličasten črešnjev cvet, še bolj pa smo navdušeni za zrel sad. Skoro vsi ptiči ga radi zobljejo; sicer zelo koristen škorec se mu celo prerad približuje. V mnogih krajih je škorec pravcata nadloga za posestnike črešnjevih dreves, ker jih obere skoro do polovice. Da,

delo, ki ga dovrši s težkimi posledicami za lastnika drevesa. Čeprav spravi v želodec lahko samo dva do tri črešnjeve šadeže, ima grdo navado, da naključje vsako črešnjo, ki mu pride pred kljun. Tako razmesarjen sad se loči od peclja in pade z drevesa.

Črešnja je plemenit in tudi jako zdrav sad. Po barvi, obliki in okusu je mnogovrstna; zdaj bela, trda, drobna, srednjevelika in debela. Črešnje so sladke, kisle, črne, rjave in voščeno rumene. Nekatere vrste imajo posebna imena, ki povzdigujejo črešnjo v vrsto

aristokracije; v tej zvezi je vredno omeniti holandsko kraljevsko črešnjo, kraljico Hortenzijo in druge. Seznam imen črešnjevih vrst je neskončen; vsaka dežela ima svoje posebnosti in strokovnjaki se v njih komaj spoznajo.

S črešnjo so v zvezi čudovite dogodivščine. Razna ljudstva si o njih pripovedujejo najrazličnejše stvari. O beli črešnji govori tale legenda:

Evlalija, princesa z lune, je prinesla nekoč občanom v dar nekaj vejic belic. Ljudje so njen dar odklonili; zavrnilo so jih češ, da so sadovi preveč blede. Razljučen nad to predrznostjo je princesa Evlalija pustila črešnje na zemlji in je zletela nazaj na mesec. S pečkami pa se je učvrstil spomin na ta obisk, kajti iz vsake pečke je pognalo novo drevo, ki je dajalo enak sadež.

O Napoleonu trdijo, da je bil velik ljubitelj črešenj. Na dan bitke pri Waterlooju si je utrgal nekaj črešenj kar z drevesa ob cesti. »Le Grand Condé« — Louis II. (1621 do 1686) je zobal črešnje natrosene s sladkorjem. V tem pa baje ni imel posnemalcev. Robespierreu je pogled na črešnje vzbudil strah. V črešnjem soku je videl slič-

nost s krvjo, pred katero je padel vedno v omedlevalo.

Naj omenimo še neko izročilo, ki je vredno, da se zabeleži. Vsako leto sredi junija se je vršilo v Hamburgu slavje v spomin na obleganje mesta v letu 1412. po Husitih. Prokop Crassus, ki jih je vodil, je bil baš pripravljen na naskok in uničenje mesta. Tedajci je prišlo nekemu zvitemu meščanu, po imenu Wolfu, na misel, da bi se vojskovodja morda le dal omehčati. Sestavil so odposlanstvo otrok, starih sedem do štirinajst let in so jim pripeli na ramena žalne pajčolane. Zarana se je jel pomikati žalen sprevod proti husitskemu taborišču. Vojskovodjo je pogled na deco presunil. Medtem pa se je zgodilo nekaj presenetljivega. Otroci so na ukaz odložili pajčolane. Vojskovodja jih je vprašal, če so lačni. V obraz so bili tako blede, da ni bilo dvoma o njih izčrpanosti. Ta pogled je docela spremenil njegov naklep, da se mora mesto pogubiti. Povabil je deco, na bližnji travnik, kjer je bilo vse polno črešenj ter dejal otrokom: »Jejte kolikor morete! Potem se vrnite domov in povejte, da sem preklical povelje, ki sem ga bil že dal za naskok.« Od tedaj so Hamburgžani skozi več stoletij praznovali »črešnjeve praznik«.

Dr. Fr. Dvoršek

čudne valute

Od kreditnega in kovanega denarja nas vodi pot nazaj preko stehthane surove ali v določene oblike vlitte kovine, ki je predstavljala neko plačilno vrednost, in preko orodne plačilne vrednosti (n. pr. v orožju) do naturalnega denarja. V starodavnih časih so ljudje plačevali na ta način, da so dajali za »nakupljene« predmete, ki so jih potrebovali, produkte, ki so jih sami izdelali in pridelali, n. pr. produkte poljskega dela, domače industrije, lova i. t. d. To izmenjavanje vrednosti se je vršilo tudi na velike razdalje, iz ene dežele v drugo.

Mrčes za davke

Včasih so zavzemali ti plačilni načini kaj čudne oblike. V starem Peruju so zakoni zahtevali od vsakega državljanca točnega plačevanja davkov, a revni ljudje, tisti, ki niso ničesar zaslužili, so

bili dolžni oddajati fisku, če drugega ne, v rednih presledkih vsaj majhne zavoje mrčesa, samo da bi jim ne mogel po zakonu nihče očitati, da živijo zastoj.

Živi ljudje kot valuta

Seznam naturalnega denarja je presenetljivo bogat, začčenja z zelenjavo in končuje s človekom. Sužnji so igrali v staroegiptski trgovini in v najstarejšem Rimu, kjer so jih šteli med surovinske produkte, veliko vlogo; južno od Čadskega jezera predstavljajo še danes najpriljubljenejši in najdražjecenejši denar, kakor v Evropi zlatniki. Vse predmete ocenjujejo tam po sužnjih povprečne kvalitete. Njihova vrednost se dviga in pada po trenutnem stanju njihovega števila in po večjem ali manjšem povpraševanju kupecv. Tudi v Novi Gvineji je bil su-

ženj še pred nedavnim nekakšna denarna enota.

160 denarjev iz soli za unčo zlata

Zelo razširjena denarna vrednota je bil v starih časih kameniti denar. V stari srednji Evropi so ga predstavljali kamni, iz katerih so izdelovali konice pušic in sekire in ki jih je bilo treba uvažati od daleč; na Kitajskem so imeli v starih časih denar iz barvitega žada, a okoli Vzhodnega morja je igral jantar vlogo našega papirnatega in kovanega denarja. Največje važnosti pa je bil denar iz — soli. Slavni potovalec po vzhodni Aziji Marko Polo nam opisuje to reč takole: »V deželi Kaindu izvirajo slani vreli, iz katerih pridelujejo v majhnih ponvah sol. Vodo kuhajo kakšno uro, dokler ne izhlapi do nekakšnega testa. To testo, ki mu daje ponva okroglo obliko, spečejo med dvema opekama, dokler ne postane čisto trdo. Na ta solni prepečenec pritisnejo cesarjev žig — in denar je gotov. Nihče ne sme pridelovati tega denarja, razen v to pooblaščenih uradnikov.« Sol je bila že v starih časih na Kitajskem državni monopol. 80 kosov omenjenega denarja je veljalo toliko, kolikor pol beneške unče zlata. Sol kot plačilno sredstvo poznajo že dandanes v Abesiniji, kjer je vrednost 60 kosov tenkih solnih palic enaka vrednosti enega tolarja s 24 g čistega srebra. Tudi ob Karaibskem zalivu je kurziral ob času odkritja Amerike med domačini v ponvah skuhani slani denar. Vobče je ta denar poznala in upoštevala vsa severna Južna Amerika.

Plačevanje z rižem, pivom in rumom

Vscobvladajoča vloga žita kot plačilnega sredstva v deželi faraonov je dovolj znana. Feničani so si dajali z egiptskim žitom plačevati svoja vina, dišave, industrijske produkte i. t. d. Isto velja za Babilonijo, kjer so cenili že pred 5000 leti vrednost svojih zemljišč najprvo v žitu, potem šele v srebru. Žitno zrno je veljalo tam kot težna enota kakšnih 47 miligramov. V nekaterih afriških deželah nadomestuje neka vrsta žita, imenovana gusub, vsak denar, a na Japonskem kakor na Kitajskem je igral riž isto vlogo. Da, neka vrsta japonskega bankovca je bila preračunana isto tako na vrednost 160 l riža kakor na primerno vrednost v srebru. V raznih časih je veljalo tudi vino kot plačilno sredstvo, zlasti med starimi Grki in Rim-

ljani; v zgodnjem srednjem veku so računali vzhodni Frizi svoje vrednosti v pivu, a prebivalci Novega Južnega Walesa v rumu.

»Zaklad« pomeni živino

Latinski besedi za pecus — živina in pecunia — denar kažeta že na prvi pogled na svoj izvor in pomen. Tudi nemška beseda »Schatz« — zaklad je pomenila prvotno živino. Stari Germani so plačevali globe z živino. Če pri Homerju najdemo precej remiscenc na uporabo živine kot denarne vrednote. O zlati vojni opravi Glavka pravi v »Ilijadi«, da je bila vredna 100 volov, a navadna Dijomedova le 9 volov. Spretna sužnja je veljala takrat samo štiri vole.

Namišljeni denar Kartaginev

Ne samo žive živali, tudi njih kože, usnje, ki so ga ustrojili iz njihovih kož, je imelo včasih značaj plačilnega sredstva. Znano je, da je bil prvi »papirnati« denar Kitajcev iz usnja. O Kartaginecih nam poroča neki grški pisatelj: »V kos usnja zavijejo nekaj, kar ima velikost staterja (grškega kovanca). Nihče pa ne ve, kaj bi to bilo, razen tistih, ki to izdelujejo. Tako zavito in zapečaten pride v promet in o tistem, ki ima največ tega, menijo da je najbogatejši.«

120 polenovk za 48 vatlov blaga

V Islandiji so smatrali dolga stoletja polenovke kot nekakšen denar strogo predpisane vrednosti. V trgovini z Angličko je veljalo Islandcem n. pr. pravilo, da je 120 polenovk istotolične vrednosti kakor 48 vatlov dobrega blaga ali 6 ton slada itd. Pol funta masla je veljalo 2 in pol polenovke. Tudi v Novi Fundlandiji so poznali polenovko kot valuto, a po drugih deželah so igralo isto vlogo druge ribe.

Tudi jajca so delala konkurenco zlatu

Po vsem tem, kar smo doslej slišali, nas ne bo več presenetilo, če nam drugi viri poročajo, da so v Kostariki l. 1500. in v Georgiji še l. 1865. imeli za denar — jajca. Indijanci ob gorenji Amaconki so dajali isto čast voščeniim pogaçam določene teže, v britski Zapadni Indiji so celo priseljeni Evropci plačevali dolgo časa s sladkorjem. Tobak, dateljni, kokosovi orehi itd. v vlogi denarja niso tedaj nobeno čudo. V Tibetu plačujejo vojaki s čajem v obliki opck. Ob ruski meji velja takšna opck.

ka 1 rubelj. V stari Mehiki so imeli na mestu denarja zrna kakava. Ta denar so že celo ponarejali. Zrna so prerezali, jim odvzeli jedro, napolnili njegovo mesto z zemljo in lupino spet zaprli.

Blago kot denar

Da je tudi oblačilno blago že igralo vlogo denarja, se razume samo po sebi.

VI. K.

Kinologija — sport in moda

Kinologija je za bogatejše sloje eden najmodernejših sportov sedanjega časa. Vsi modni, pa tudi sportni listi posvečajo cele zvezke pasjeslovju.

Prve pojave zanimanja za vzrejo dobrih psov najdemo že pri starih narodih, in sicer v prvi vrsti za praktič-

Ta denar so poznali domača po vsem svetu. Pri Skandinavcih je veljalo 120 vatlov blaga toliko, kolikor molzna krava. A arabski potovalec Ibn Jakub iz 10. stoletja poroča, da tko po Češkem tenke robčice, ki jih ne moreš za drugo porabiti nego kot denar. Prebivalci jih imajo tam polne omare. Zanje si lahko kupijo vse, tudi zlato in srebro.

Nemški kratkodlaki ptičar

nejšo rabo. Zvestoba psa do svojega gospodarja ga je človeku vedno bolj in bolj približevala in postala sta si nerazdružljiva prijatelja. Ker je bil pes neprestano v človeški družbi, je imel ta priliko spoznavati človeka in se je tudi kakor nobena druga žival pričel človeku odnose razmeram, pod katerimi je živel njegov gospodar, prilagodovati.

Prvotno so bili vsi psi precej enotni, enakih lastnosti, ki pa so se tekom tisočletij neprimerno spreminjali v najrazličnejših smereh. Vzemimo za primer mogočno dogo in pritlikavega malteza. Omenjeni živali si nista najmanje slični in vendar sta prvotno istega izvora. Zanimiva je primera med vitkim, tankonogim visokim hrtom in nizkim, krivonogim jazbečarjem. Visokonogi, kakor veter brzi hrt, z lahkoto dohaja začca in tekmuje sploh z najhitrejšimi živalmi, medtem ko nizki krivonogi jazbečar komaj krevlja. Vsaka veja, vsak jarek mu ovirata pot. Predstavljajmo si hrta, kako bi bilo, ako bi lezel v ozko, nizko jazbino, v kateri mali jazbečar lahko pleše. Prav tako kakor so različne zunanje lastnosti psov, so različni tudi značaji, ki so se tudi popolnoma prilagodili svrhi uporabe. Če pogledamo na vzgojo posameznih novejših, a vendar že precej stalnih pasem, ki so se izvršile v pretečenih stoletjih, se nam zdi, da se je to zgodilo v kaj kratki časovni dobi, izgleda kakor da bi bili naročili kiparju, kakšnega psa naj nam izdelata.

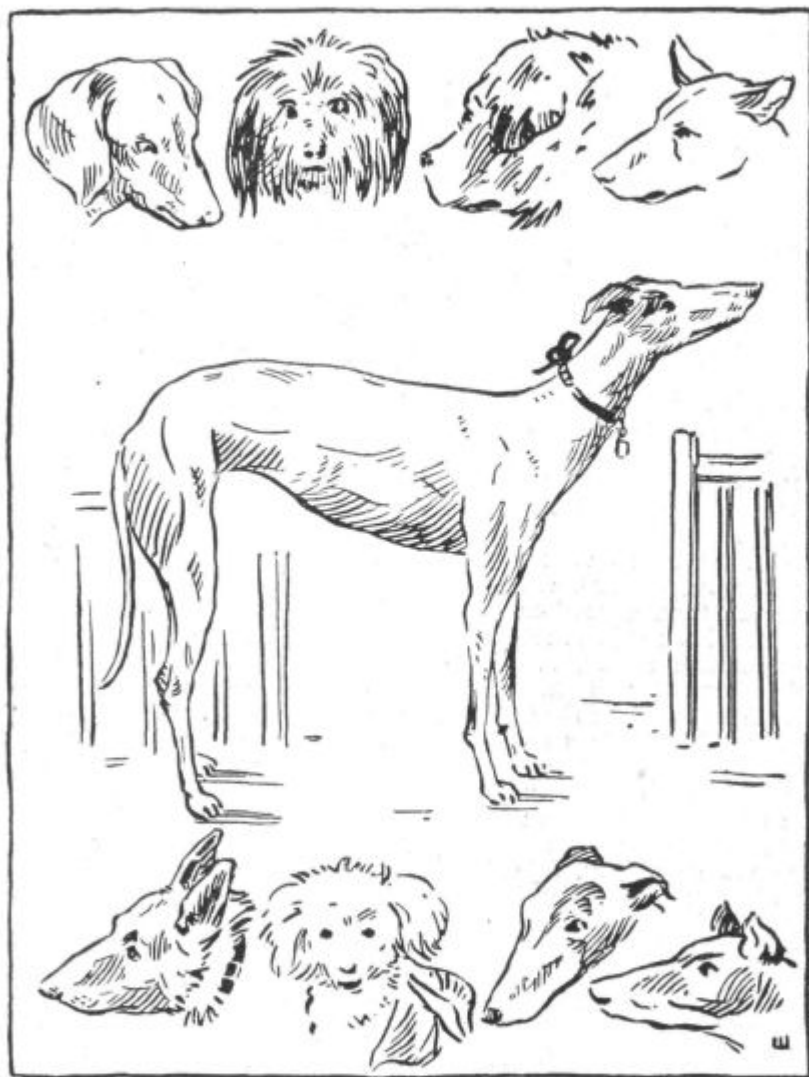
Lovski psi

Največ se je doseglo baš pri lovskih psih. Vsak večji kulturni narod si je vzgojil takega lovskega psa ptičarja, kakor ga potrebuje in ki je primeren dotični pokrajini. Prvi pri tem so bili Angleži. Najprej, kar so storili pri ptičarjih, je bilo to, da so v psih utrdili lastnost, da obstoje pred živaljo, ki jo iščejo. Kakor znamo, vsaka žival nekoliko postoji, ako čuti ali opazi v neposredni bližini kaj nenavadnega. To čakanje pa je prirodno kaj kratko. Keč so pa spoznali, da je zelo važno za lov, da se more lovec med takim čakanjem pripraviti za strel, preden je ži-

val prepodena, so to čakanje ali obstajanje skušali v psu utrditi. To jim je uspelo tekom let in danes je vsem ptičarjem to prirojeno. Tu je uresničena Lamarckova teorija, in sicer točka: »Vse kar si je živalsko telo pridobilo, kar je načelo ali izpremenilo za vse

po celo uro na ukaz svojega gospodarja, da stopi naprej in prepodi žival. Pa naj se to poizkusi doseči pri kaki drugi vrsti psov!

Kinologi, odnosno lovci pa se niso s tem zadovoljili. Izboljševali so od rodu do rodu tudi obliko in splošne lastno-

Razne pasme psov, ki so se vse razvile iz prvotne enotne oolike

življenje, se ohranjuje pri množitvi in prenaša na potomstvo izpremenjenih roditeljev.«

Od rodu do rodu se je to ojačalo do današnje izredne popolnosti, ko dobro dresiran ptičar obstoji, ali celo leže pred žival ter čaka v izrednih primerih

sti psa. Potrebna je bila primerna velikost itd. Poleg zunanosti so skrbeli za dober nos, odpornost itd.

Angleži so vzgojili več vrst ptičarjev, kratkodlake pointerje, dolgodlake setre in tudi te v raznih oblikah, pač po potrebi. Medtem ko so Angleži, Irci

in deloma Rusi vzgojevali in prikrojili svoje lovske pse za široka polja in si vzgajali lahke in vitke pse, goje Nemci nekoliko težje za tako zvano iskanje na kratko. Pri nas te pasme niso domače, temveč upeljane.

Domača pasma lovskih psov so pri nas braki, in sicer kratkodlaki in re-sasti. Od teh se zahteva v prvi vrsti dober nos in lepa primerna zunanost. Za izboljšanje sploh in držanje pasem so potrebni rodovniki, po katerih se na podlagi podedljivosti izboljšujejo lastnosti. Zaradi tega so tudi pri naših brakih v zadnjih letih upeljali rodov-nike. Ker se je v zadnjih letih način lovljenja spremenil, in sicer iz intere-sa gojitve divjadi, naši visoki braki ni-so več tako važni za lov, kakor so bili pred leti. Kljub temu pa bo ta pasma ostala že zaradi prijetne zuna-njosti. Držali jih bodo vsaj za sport. Poleg omenjenih lovskih psov gojimo pri nas še razne jazbečarje in jamarje.

Sportni psi

Izraz sportni pes prav za prav ni pravičen, ker je preobsežen. K sport-nim psom prištevamo vse vrste psov, ki niso lovski, čeprav so večkrat, saj toliko ali pa še bolj koristni. Vzemimo n. pr. razne pse čuvaje, posebno poli-cijske pse, brez katerih bi prav težko izvrševali varnostno službo, in so se prav posebno obnesli tudi za vojno uporabo. Tudi te vrste so podobno vzgojevali kakor lovske, le s to razli-ko, da so pri lovskih psih lovci in ki-nologji psa izoblikovali tudi po zunanjo-sti, dočim so za policijsko in varnost-no službo vežbali že dovršene pasme, kakor razne vrste ovčarjev, dobermane, posebno uspešno pa Airedale-ter-rierje. Tudi pri teh psih se izboljšujejo razne, za uporabo važne lastnosti. Med uporabljivimi sportnimi psi zavzemajo važno mesto naši domači kraški ovčar-ji. Ta lepa pasma je bila vzgojena te-kom let v naših pokrajinah, posebno na Krasu, kar že pove ime. Kraški ovčarji so izborni čuvarji. Žal, da smo se tako pozno začeli zanimati za to vrsto psov.

Mnogo zanimivega vidimo tudi na tistih sportnih pseh, ki ne nudijo po-sebnih koristi in so le za zabavo in na ljubo modi. Pri teh pasmah se ni po-sebno gledalo na pasje zmožnosti, mar-več samo na oblike, ki pa so v naj-več primerih vse kaj drugega, kakor

estetične. Po večini so značilne za po-krajine, kjer so bile take pasme vzgo-jene, odnosno za vrste ljudi, ki so jih gojili ali bolje rečeno ljubili. Vpliv po-krajine, odnosno ljudi, ki tamkaj pre-bivajo na posamezne pasme, vidimo tu-di pri drugih pseh, ki ne služijo samo zabavi. Za pokrajino na primer so značilni hrti ruski kakor angleški, za narod nemške doge, angleški buldogi, angleški pointerji, najbolj pa seveda manjše neuporabne vrste, kakor kitaj-ski in japonski pinči. Narodi so si vzgo-jili z različnimi križanji take oblike, ki so se prilagodile njihovim čustvom. Še večje kuriozitetje pa je ustvarjala in posebno danes ustvarja moda, ko ne gre ljudem toliko za ljubezen živali, kakor za primerni, še večkrat pa za neprimerni okrasek.

TI SI PRAVI TIČ!

Človeku, ki nikakor ne more naprej pri svojem delu, temveč kesni, mečká, okleva, odlaša, oprezuje, se obotavlja, skratka: tičij, pravijo v Poljanski dolini na Gorenj-skem: tičin. Tičinu seveda ne moremo reči: ti si pa tič, ker tič je živo nasprotje tičinu. Kdaj pa smem ptiču reči: tič? Seveda take-mu, ki dosegá kak rekord. To bi bil najprej noj, tako po velikosti kakor po teži, vendar ne po »peresni« teži, kakor se glasi sportni izraz. Tehtajo namreč te ptice poprek 90 do 100 kg, celo 120 kg, v višino pa segajo 2 m 50 cm. Nasprotni rekord pripada kobilarju. Ta je pravi tiček! Kobilar z bujno pi-sanim, pestrim perjem ter pogosto s klju-nom in koščicami vred ne potegne niti 15 gramov.

TISKARSTVO V STAREM VEKU

Izum tiskarstva pripisujejo Kitajcem, ki so že kakih petdeset let pred Kristom ra-bili izrezljane lesene prizmatične oblike za vzorce črk. Toda šele tisoč let pozneje se je na Kitajskem popularizirala tiskarska umetnost. Prvič so kitajske klasike tiskali v desetem stoletju: njihove slike so izrez-ljali v les kot reliefe. — V klasičnem sta-rem in srednjem veku so v Evropi izda-jali knjige v rokopisu. Ti manuskripti so se najprej pojavili v Italiji in na Špancem v trinajstem stoletju, pri čemer so začetne čr-ke poglavij najprej s črnilom narisali na le-sene bloke, jih potem izrezali in rabili za tiskarske vzorce. Kdo je pravi izumitelj ti-skarstva, se več stoletij ni vedelo natanč-no. Naposled so ta izum priznali Laurensu Janszoonu Costeru iz Harlema na Holand-skem in Johannu Gutenbergu iz Mainza v Nemčiji. Menda je Coster prvi uvedel le-sene vzorce okoli leta 1420., gibljive kovi-naste vzorce pa okoli leta 1440. ali 1446. Nasprotno pa je Gutenberg delal prve po-skuse leta 1439. v Strasbourgu in sl je pozneje napravil v Mainzu tiskarno.

Agades, zamorska prestolnica

Iz zapiskov francoske transsaharske ekspedicije

Najbližji studenec Takten Koutenu je oni pri In Abangariju. Proti njemu smo se odpravili v ranih jutranjih urah. Nekaj kilometrov pota so nas spremljali kot častna straža gostoljubni vojščaki tuareškega plemena Taj Tok.

Trava se je kmalu izgubila. Nado mestilo jo je grmičevje. Čimbolj smo se oddaljevali od rečenege kraja in se približevali Irazer Agadesu, reki, čije struga je vedno suha in se vije proti glavnemu mestu Aira, tembolj smo fezli v gosto šumo, kjer so se avtomobili le s težavo plazili dalje.

Netočnosti zemljevida

Sledeč kompasu smo izbrali ravno črto, po kateri smo šli naravnost v smeri vodnjaka In Abangarija. Toda kmalu smo morali spoznati, da si dovoljuje karta velikanske ohlapnosti. Tam, kjer bi morala biti ravnica, smo naleteli na prostrane dune, obratno pa se je razprostirala planota tam, kjer je zemljevid zaznamoval hribovje.

Targuiški vodnik, ki nam je kazal pot, je moral priznati, da si ne ve sveta. Po karti bi že bili morali dospeti na cilj, o vodnjaku pa še ni bilo nikaškega sledu. Naše potovanje je čedalje bolj nalikovalo vožnji po odprtem morju. Vozili smo se ure in ure tipaje po terenu, ko nenadoma presekamo sledove živalskih nog. Kazali so na vzhod. Bili so odtisi nog oslov in goved, kakor nam je tolmačil targuiški spremljevalec. Za nas pa je bilo važno samo vprašanje, če kažejo sledovi pot k vodi ali nasprotno. Posvetovali smo se, in spredeli, da se tukaj neha sleherna logika. Kakor Krištof Kolumb smo se napotili proti vzhodu.

Po tej sledi, ki se je končavala nekje v pustinji, smo vozili kakih 20 km daleč. Trud se nam je izplačal. V precejšnji daljavi smo opazili obrise čred. Pasle so se pri studencu, ki je imel podobo čisto navadne luknje, izvrtane v puščavsko zemljo.

Med pastirji je bil mlad dečko razboritega obraza. Ponudil se je, da nam pokaže pot do najbližjega studenca. In res nas je pripeljal, sledeč svojemu ostremu instinktu, skozi grmičevje in stepo na zaželjeni cilj. Enoličnost dolgočasne vožnje so nekoliko odtehtale

črede gazel, ki so zdrvele mimo nas v velikih tropah.

Sol, zlato puščave

Pod večer smo dospeli do slanega rudnika pri Teguidda Tasemtu.

V Afriki je sol dragocenost, ki vzdrži skoraj da primero z zlatom. Karavane potujejo večkrat tedne in tedne samo, da najdejo sol in se založijo z njo. Toda sol pri Teguidda Tasemtu je žalostno zlato puščave.

Redkokdaj se vidi na svetu pokrajina, ki bi s svojo negostoljubnostjo bolj odbijala goste. Sredi razpoklega griča, razpokanega v vse smeri, leže majhne posode, kjer se slana voda meša z zemljo, ki ni nič manj slana in ki potem, ko da od sebe vso vlago, ostavlja na dnu plasti sivkaste skorje. Ta strdina, katero žene zdrobe, daje sol. V mešanici pa je več zemlje nego soli. Trgovska vrednost tega izdelka pa zato ni nič manjša in plemo, ki živi v tem kraju, ne more reči, da životari.

Nadaljevali smo pot po suhi strugi reke Agadeške Kore menceč, da bomo zadnjih 120 km našega pota prevozili z lahkoto. Toda razrvana zemlja, posejana s trdimi kepami in kamenjem, je tako ovirala prodiranje, da smo je dva ob solnčnem zatonu uzrli na obzorju visoki minaret mesta, kamor smo bili namenjeni.

V Agadesu

Agades dandanes ni več tista razkošna prestolnica, ki jo je raziskovalec Barth videl l. 1852. Vojne minulega stoletja, ki jim je napravila kraj še le francoska zasedba, so deželo za dolgo dobo izžrpale. Samo še minaret, ostanek davne slave, je takšen, kakor ga je videl in opisal veliki nemški zemljevisec in potnik.

In vendar stoluje v tem kraju poslednji sultan črncev, ki mu francoska vlada pušča njegovo oblast, kot nekačšna častno zadevo. Poleg sultana živi tu še njegov tekmeč Anastafidet, poglavar airskih Tuaregov.

Zavili smo iz mesta in se peljali proti vojaški koloniji. Že je bil legel mrak na ravnico okoli utrd, ko smo zagledali jezdece, ki so nam prihajali naproti. Med njimi je bil sam poveljnik strelske čete in upravitelj

s svojimi častniki. Od Tamanrasseta na tisoč kilometrov daljave je bil to prvi Francoz, ki smo ga srečali!

Senegalska straža, ki bedi na vrhu stolpa noč in dan ozirajoč se po ravnici in stražeč dohode k utrdbam, je pač prvič v zgodovini te utrjene naselbine

'Afriški lokostrelec

zabeležila dejstvo, da so prišli s severa semkaj trije avtomobili. Sprejeli so nas zelo ljubeznivo. Vozila so zavila skozi glavna vrata na prostrano dvorišče.

Prihod v Agades (Pogled na utrdbe)

Tako je bila dne 20. februarja 1929. končana najdaljša in najvažnejša etapa naše transsaharske ekspedicije. Zveza med Alžirrom in francosko Zahadno Afriko je bila *č*ivotvorjena. Agades je poslej oddaljen samo 18 dni od Alžira, medtem ko je bilo treba prej po-

tovati celih 60 dni po progi Zinder-Kano-Lagos.

Tretji dan po našem prihodu v Agades smo prisostvovali svojevrstni svečanosti, ki je bila v enaki meri zabavna in slikovita. Sultan je bil prišel z juga od Tessaoua, kamor se je bil podal, da pozdravi ondotnega guvernerja francoske Zahadne Afrike. Glasniki so naznanjali njegov prihod.

Ob dveh popoldne smo ob pripeka, jočem solncu že oddaleč slišali preskan ritem velikih bobnov in rezke glasove piščali. Sulanova godba je korakala na čelu sprevoda. Jezdila je na kamelah. Sprevod se je ustavil tik pred mestom. Ko je prišel do nas, so bobni še bolj zagrmeli. Nastal je pravcati peklenski trušč. Drug za drugim je pridirjala gospoda iz sultanovega spremstva. Po defileju se je vrnila, odkoder je prišla. Tedajci se je dvignil silen krik. Sultan se je spustil v dir in nam peketal naproti. Burnus mu je vihral v vetru, za njim pa je topotalo dve sto jezdecev. Vojaki, pomešani z agadeškim prebivalstvom, so tekli zadaj. Živali so se naglo ustavile in sultan je stopil na tla, da pozdravi poveljnika.

Sultan je velik črnc. Tuareško pokrivalo mu častno pristojna, na obraz se mu spušča tenčica in skozi njo prosvajajo samo njegove ostre oči. Sultanu ob boku stoji konjar z bogato okrašenim mečem.

Za sultanom se približa še Anastafid, za njim pa nastopijo najvišji dostojanstveniki in dvorjaniki. Jedva se pozdravimo, že se začno plesi vojščakov. To so plesi s sabljami in meči, plesi črncev, ki so bili že tolikokrat opisani, pa dobe pod to solčno pri-

palico vedno novo življensko vernost in vervo. Igra je trajala polni dve uri in ves ta čas so fotografi in operaterji pridno snemali.

Naposled se je vojaški poveljnik sklonil k nam, rekši: »Sultanu boste zelo ustregli, če ga povabite na izlet v avtomobilu.« Vozovi so krenili z dvorišča. Vanje so sedli črni sultan, Anastafidet in tuareški poglavarji. Med kričanjem množic so se odpeljali proti Agadesu. Po povratku, ko smo goste odložili, se je takoj zbralo pri vozilih nekaj Tuaregov. Tudi oni bi radi okusili prijetnost avtomobilske vožnje. Toda Agades nam je samo etapa. Morali smo odriniti dalje.

Po neznani poti v Zinder

Od Agadesa proti Čadskemu jezeru kaže pot do Zinderja same nove čare. Mesto da bi vozili po poti, ki vodi proti Tessaoui, smo hoteli nadaljevati vož

Agadeški sultan in njegov tekmeč Anastafidet

Na poti v Zindar

njo naravnost v jugojugovzhodni smeri in prevoziti progo neglede na to, kakšna je pot tistih 400 in toliko kilometrov, ki ločijo Air od nekdanje prestolnice Nigra. In pot nas je vodila neprestano skozi goščavo ponekod do mala neprehodno, drugod redkejšo, a povsod smo naleteli na divjačino. Prvič na našem potu so avtomobili tukaj preplašili noje, ki so zbežali v strahu pred nami, a so jih pozneje le dosegle naše krogle.

Nadejali smo se tudi, da bomo naleteli na žirafe. Toda na žalost je že dva dneva megla zastirala obzorje na 50 m daljave in onemogočila sleherno prežo. Ta megla ne nastane iz vlage, ampak od majcenih drobcev peska, ki ga prinaša veter z vzhoda, iz puščave

Tibesti in Tenere. Poslednjih 100 km pred Zinderjem je bilo posebno neprijetno. Tam se šele začneja prava črnska dežela.

PREROKI V OPASNOSTI

Vlada ruskih sovjetov se je vrnila v maršičem k predprekucijskim šegam, vendar se misli še spraviti nad neke običaje, ukoreninjene v srcu ruskega naroda. Med drugim se usti, da hoče zatreti »svete može«, ki hodijo ali bivajo po vseh ruskih selih. Ti krajevni svetci ali »starci«, kakor jih nazivajo, imajo velik vpliv. Pri Rasputinu n. pr. se je videlo, da utegnejo priti do ugleda celo v izobraženih slojih. Osobito pa jih cenijo neuko ljudstvo, zato sovjeti pritiskajo nanje. Ruske vasi so pravcata gojišča ali gnojišča babje vere. »Starci« ta položaj zelo izkoriščajo.

Mary Gavel

Beg pred samim seboj

Vlak z razkošno razsvetljenimi okni je hitel proti svojemu smotru, mestu. Bežal je skozi tiho, v noč odeto krajino, bežal pred meglami, ki so se plazile za njim po dolini, v varstvo mračnih gozdov.

V vlaku so si ljudje preganjali čas, kakor je pač šlo. Eni so zrlj skozi motno steklo venkaj v neprodorno noč. Kakor da bi imele njihove oči prečudno moč, da vidijo skozi meglo in temo, da spoznavajo navzlic tmíni in daljavi bežečo okolico, ostavljene ali spet najdene ljubezni. Ne meneč se za svetlobo in rumenje glasov so predli svoje, čisto svoje plahe misli. Drugi so bili manj sami zase in bolj zgovorni, med tem ko so njihovi sosedi spali ali se borili s spancem. Nekaj molčočih, a čisto budnih je opazovalo.

V nekem vozu je sedela v kotu po kraj okna mlada, okusno oblečena dama; zal, pozornost vzbujajoč pojav. Pravkar je bila šele vstopila in izraz njenega obraza je dal slutiti, da je bistro sprejemala nove vtise in jih sama pri sebi obdelovala. Njene žive oči so pozorno obletele slehernega potnika v kupeju. — Tamkaj si je deklica skrivala čelo v rokah. Med sanjami in budnostjo ji je omahovala glava z naprej nagnjeno gornjo ustnico in lahno odprtimi usti: kakor pri neodločnem otroku. Ljubke črte, samo nekoliko zalite. In na drugi klopi se je šibek, visokorasel mladenič z malce preveč prožnimi kostmi in hrbtnico, ki je nalikovala vitki vrbovi palici, stiskal v gube chlapnega plašča. V tistem kotu se je zdelo, da ni več boja in odpora: utrujeni potniki so se napravili kakor da so doma. Ženska z zariplim obrazom na podolgovatem, mišičastem vratu je kimala čedalje globlje; v ritmu takta koles ji je glava nihala sem in tja. Kakor prezrela jagoda na pretanki bilki, ki bi jo predrzni veter rad otrsela! — tako si je mislila dama, ki je neprestano opazovala sopotnike. V najzadnji vrsti je pripovedovalo elegantno, a ne preveč fino napravljeno mlado stvorenje, ki je bilo jedva stopilo v življenje, starejši dami vsakovrstne nepomembnosti iz lastnega in tujega doživetja. Poslušalka se je prizanesljivo smehljala, z materinskim razumevanjem, užij-

vajoč v pretirani važni mimiki govornice.

Tedaj se je opazovalka obrnila. Poševno za njo je sedel samotni potnik in čital časopis; temen in širok krajec klobuka se je kot ščit bočil daleč čez njegovo bledo in zanimivo obličje. Začudila se je, ko je bolj uganila kot videla nenavadne črte njegovega obraza, in je za trenutek obstala nepremično v tem neudobnem položaju, na pol obrnjena nazaj. In kakor da bi bil ta vprašujoči in iščočí ženski pogled pričaral okoli njegovega čela utesnjujoč zelezen obroč, je mladi mož iznenada dvignil glavo in si z ozko senzibilno roko nervozno potegnil čez oči: da jih skrije pred nepoklicanim pogledom. Val nežne rdečice je šinil v nenavadno belo kožo.

Nehote se je mlada dama obrnila proč. Začutila je, da onemu ni moglo biti prav, da je iznenada vdrla v njeft tuji svet. Ni ga imela namena zdramiti, niti ne žaliti; zakaj ta duša se ji je videla kakor mimoza. Odkod je bila ta redkost? Neka posebna privlačnost je izžarevala iz njega; obetala je zagonetke in tajinstvenosti. In spet je na pol podzavestno zdrknil njen pogled pod senčni krajec.

Njegov obraz se je sklanjal globoko na potiskani časopisni papir — toda oči niso več videle črk. Odsotne so zrlé kvišku: nalik plahim temnim pticam so sfototale iz skrivališča ali kot svigajoče večje, ki beže nazaj v gozdno temo. To obličje je bilo svojevrstna zmes pokoja in nemira, duha in prefinjene čutnosti.

Oči so se zdramile v resničnost; težke zavese trepalnic so zdajci zakrile njih črtno, kakor da jih je ožgal plamen, ki je udarjal iz opazovalkinih oči. Ali ga je bila že spet prestrašila ali ranila? Ni hotela tega. Prav boječe je hotela otipati: nenavadne ljudi srečaš tako redko! Skoro sram jo je bilo nameravane vsiljivosti. In vendar je mlada dama obsedela poševno na svoji klopi: da bi ga lahko videla, ne da bi se ji bilo treba ozirati.

Tujec je krčevito strmel v svoj list: kakor da bi hotel sleherno vrstico prebosti z očmi. Ali je še zmerom čutil, da ga gleda? Ali je moči obrniti strani, v katerih živi duša? Ali sme fino čuteč

človek zavrniti priložnost, da razbere živo skrivno pisavo? Presenečena opazovalka ni mislila na nič drugega — njene misli so bile jasne in hladne, vendar so jih gibali rahli nihaji človeškega sočutja. Kdo je bil neznanec? Zakaj je trpel in se mučil? Vse mogoče misli ji je ustvarjala domišljija.

Tedaj se je sunkoma zbudila iz budnih sanj. Vlak se je ustavil: prispel je bil do končne postaje. Vsi so se prerinjali in silili naprej. Med prvimi je stopil iz voza skrivnostni neznanec. Da se je znal tako preriti naprej: s slabo zakrito plašnostjo, ki je podeljevala spodnjemu delu obličja mehkokben izraz. Ali pa je bil to pot strah, gonilna sila? Nemirno, s hlastnimi koraki si je utiral pot skozi množico.

Ona, opazovalka, je šla za njim — s čudnim občutjem; skoro si je nekoliko očitala, da je morala iz premajhne pozornosti pustiti, da gre človeška usoda mimo nje. Tako nedoumljivo je to življenje: toliko potov se križa enkrat in potem nikoli več. Nekaj časa je še videla ponosno glavo s širokokrajnim klobukom pred seboj v gneči. Potlej pa je tudi njo zagnalo v tok proti izhodu.

A zdajci je kakor prikazen spet zagledala izgubljenega pred seboj: kakor bi bil vzrasel iz tal. Njuna pogleda sta se srečala poslednjič. Njegove oči so vzplapolale v obupnem odporu. Jarke cestne svetiljke so razsvetlile asketov obraz z bolesto koprnečo, v strahu trepetajočo in borečo se dušo. In njene oči so se zmračile v žalosti spoznanja. Niso se še mogle odtrgati od nje: od tega svojevrstnega človeka, ki je nosil s seboj težo in nenavadnost svoje usode, kamorkoli je šel.

On pa je najbrže krivo razumel njeno čisto občutje? — Sunkoma mu je neznan poplah stresel telo: njegovi koraki so postali nenavadno veliki in hlastni. Videl se je skoro, kakor da je znotraj raztrgan in se boji, da se ne bi že v naslednjem trenutku razsul. In zdaj je drevil v neznanem strahu čez prazne nasade. Kar smešno je bilo, kako je bežal!

Ona pa je obstala z velikimi, žalostnimi očmi na kraju ceste. Zakaj, razumela je, da je bežal pred njo: pred vabečim življenjem. Da je bežal pred samim seboj v nočno temo in meglo...

Dr. Vl. Travner

Čarovništvo in čarovniški procesi

(Nadaljevanje)

6. Znamenitejši čarovniški procesi in statistični podatki

Omenili smo že, da se pojavijo čarovniški procesi v raznih krajih v različnih časih in z različno vehemenco. Širili so se stopnjema iz južne Francije na vse štiri strani sveta, tu hitrejšje tam počasnejše. Včasih se zdi, da čarovniški procesi v tej ali oni deželi pojemajo ali da so že ugasnili. Naenkrat pa izbruhnjejo z novo, tem strašnejšo silo in zahtevajo tem več žrtev. Okoli l. 1620. so znani že v vseh katoliških in protestantskih deželah Evrope. Najkasneje se pojavijo na Ogrskem in Sedmograškem (okoli l. 1615.) in na Švedskem (okoli l. 1618.), kjer so dozdnevno v neki zvezi z izbruhom tridesetletne vojne. V Severni Ameriki se udomače v letih 1688. — 1692. Nekako ob istem času se pojavijo čarovniški procesi tudi v Mehiki in v Indiji

(Goa), kamor so jih zanesli Španci, oz. Portugalci.

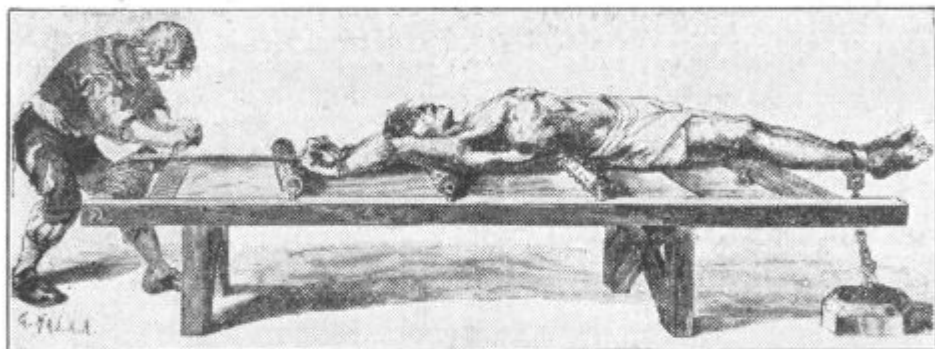
Najhujše je razsajala ta blodnja na Švedskem, v Angliji, v nekaterih delih Nemčije v Avstriji pa posebno na Štajerskem, torej v germanskih (oz. pretežno germanskih) deželah. Nasprotno na so bili čarovniški procesi v južni Italiji (Siciliji), v Benetkah in v Rimu skoraj popolnoma neznani. Vzroki zato so bili v splošnem tisti, ki smo jih že navedli v 4. odstavku tega poglavja, razven tega pa še: narodni značaj in kulturna stopnja, predvsem pa posvetni in cerkveni vladarji, ki so čarovniške procese pospeševali, ker so jih smatrali za božat vir dchodkov. Zato so bili čarovniški procesi posebno v malih in revnih deželah posebno pogosti. Kako ogromen obseg je zavzela ta epidemija, ki je zahtevala žrtve iz vseh stanov, celo med duhovniki in člani

vladarskih rodbin, ki ni prizanesla niti otrokom, niti sivolasim starčkom, naj pojasnujejo naslednji primeri, ki jih posnemamo večinoma po Soldanu.

A. V. katoliških deželah

1. V Nemčiji je cvetelo čarovništvo predvsem v škofiji Würzburg, kjer je knezoškof Filip Avgust v. Ehrenberg začel l. 1627. sistematično preganjati čarovnike in čaravnice. Do meseca februarja 1629 je zgorelo samo v mestu glasom ohranjenih seznamov 157 oseb. Skupno število žrtev tega cerkvenega kneza, ki je poleg čarovnic preganjal tudi še protestante, se ceni na okoli 900. Med žrtvami so nedoletni otroci, možje in žene, starčki in starke, duhovniki (n. pr. lastni stolni vikar Schwerdt), posvetni dostojanstveniki itd. in celo edini sorodnik škofa in

nešteti goljufij zapreti in po 13letni ječi (1618.) javno obglaviti. — V volilni (cerkveni) kneževini Trevir (Trier) je zgorelo samo v letih 1586. — 1591. 368 oseb iz 22 vasi. Število vseh žrtev se ceni na 6500. Med njimi je bil tudi bivši rektor dr. Flade z več duhovniki. — V škofiji Bamberg je umrlo na grmadah po uradnih poročilih do l. 1659. okoli 600 oseb vseh stanov in starosti, med njimi 22 otrok v starosti 7 do 10 let. Po tem letu je bilo še ok. 1200 žrtev. — V Kolinu (Köln) so bili sezgani številni profesorji, dijakki ter katoliški in protestantski duhovniki. — V Nördlingenu je umrlo v letih 1590 — 1594 35 čarovnic. L. 1593. je bila gostilničarka Marija Holl iz Ulma po uradnih poročilih 56 krat (!) na najkrutejši način mučena in slednjič spoznana za nedolžno. — V kneževini

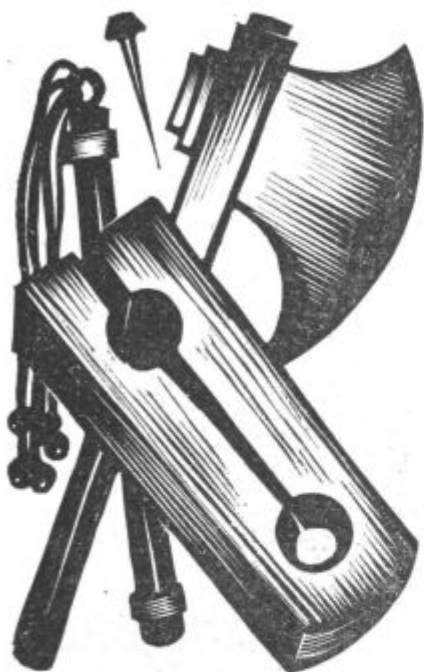

Na tezalnici

zadnji potomec njegove rodbine nedoletni Ernst v. Ehrenberg. (Ta strašni umor opisuje Soldan na podlagi spisov in sodobnih poročil v II. zv. str. 52 — 54). — V knežji opatiji Fulda je imenoval opat Baltazar v. Dernbach leta 1603. za čarovniškega sodnika nekega Baltazarja Nussa (Balzer Noss), ki spada med najhujše krvoloke vseh časov. Ta mož je dal sezgati cele skupine otrok, žen in deklet, tako n. pr.: l. 1604.: dne 22. junija 9, 14. julija 9, dne 11. avgusta 9, dne 9. septembra 11, dne 22. septembra 12, dne 17. oktobra 10 in dne 12. decembra 8; leta 1605.: dne 21. maja 13, dne 27. junija 12, dne 13. julija 12, dne 22. avgusta 12, dne 25. oktobra 10 in dne 14. novembra 11; leta 1606. dne 13. marca 7. Nadaljno divjanje je preprečila opatova smrt. Slednjič je dohitela tudi Nussa samega pravična kazen. Novi opat Ivan Fridrik v. Schwalbach ga je dal zaradi

Neisse je bilo sezganih v devetih letih 1000 oseb, med njimi celo 2letni (!) otroci. — V Lotringiji se je l. 1697. pohvalil čarovniški sodnik Nikolaj Remigius (Remy), ki se je tudi udeleževal literarno kot priznan čarovniški pisatelj, da je dal v svoji 15letni praksi sezgati okoli 950 ljudi. — V Solnogradu je dal nadškof Maks Gandolf von Kheuenburg sezgati l. 1678. — 79 čarovnic ki so baje onečaščale hostijo. — Tudi iz ostalih delov katoliške Nemčije, kakor n. pr. iz Bavarske, iz škofij Münster, Paderborn, Augsburg itd. imamo številna sodobna poročila o preganjanju čarovnic, ki so bila deloma silno kruta. Tako se je vršil n. pr. v letih 1589. — 1592. v grofiji Wardenfels (Zg. Bavarsko) velik čarovniški proces, kjer je bilo po strozovitih torturah obsojenih na grmade 48 žensk. Na Bavarskem so bili osumljeni čarovništva celo člani vladarske hiše. Vera v ča-

čarovništvo je dobila deloma čudne oblike. Tako so n. pr. ok. l. 1656. hodile v Paderbornu in v sosednih deželah trumoma ženske iz kraja v kraj, se izdajale javno za čarovnice, zatrjevale, da so obsedene in se zvijale v strašnih konvulzivnih krčih. Podobne razmere so bile tudi drugod, tako n. pr. v ženski samostanski šoli Kintrop pri Stras-

bourgu. — Tudi v avstrijskih dednih deželah so bili čarovniški procesi zelo pogosti. Na Tirolskem je bilo največ procesov v Meranu, kjer je bilo po poročilih beneficijata Lovrenca Paumgartnerja v 15 mesecih sežganih 13 oseb, nadalje v škofiji Brixen (posebno v letih 1643. — 1644.). Sicer pa so veljala na Tirolskem mnogo bolj človekoljubna načela kakor drugod (n. pr. prepoved sugestivnih vprašanj, določilo, da ne sme biti nihče več kot trikrat mučen, da se med mučenjem ne sme delati zapisnike i. dr.). Tudi iz ostalih dežel ne manjka poročil o preganjanju čarovnic. — Na Češkem in Moravskem so bili posebni čarovniški sodniki, katerih edina naloga je bila preganjati čarovnice.

2. Na Ogrskem se pojavijo čarovniški procesi ok. l. 1615. Vendar so bili tu procesi redki, ker je veljalo tu akuzatorično postopanje.

3. V Švicah so veljala v splošnem podobna načela kakor na Tirolskem. Vendar je bilo tudi tu dovolj čarovniških procesov. Tako je bilo n. pr. sežganih v neznatni grofiji Colombier (kanton Neuchâtel) l. 1602. — 8, l. 1619 1620 pa 13 čarovnic. Najbolj pogosti so bili procesi v kantonu Wadt, kjer je bilo v letih 1601 do 1610 umorjenih 240 oseb; samo v l. 1616. pa 75.

4. V Italiji so bili čarovniški procesi pogosti samo v okolici mesta Como, kjer je zgorelo povprečno vsako leto 100 oseb. V ostalih pokrajinah se pojavljajo le sporadično. L. 1521. sta bila v Poligni sežgana dva volkodlaka. V Rimu niso gorele grmade, pač pa so bili usmrčeni (obglavljeni, zadavljeni) zaradi čarovništva nekateri duhovniki. V Benetkah so bili čarovniški procesi nepoznani, ker se je vlada iz političnih ozirrov upirala inkviziciji. (Zato so bili umori iz drugih »naslovov« tem bolj pogosti!).

5. V prvotni domovini v Franciji so čarovniški procesi znatno ponehali, odkar je odvzel pariški parlament cerkvenim sodiščem sodno oblast (leta 1390.). Pozneje pa so ti procesi zopet vzcveteli. Tako je bilo n. pr. l. 1609. sežganih v Pireneji okoli 600 oseb. Na Francoskem je bila posebno razširjena vera v volkodlake (loup-garous). Med žrtvami je bilo več duhovnikov, n. pr. 80letni pobožni Louis Gaufridy, ki je bil sežgan l. 1611. v Aixu. Celo kralj Henrik III. je bil osumljen, da se peča s čarovništvom. Tudi na Francoskem so se pojavile večkrat prave satanske epidemije, kakor n. pr. l. 1582. v Avignonu.

6. Na Španskem so bili pristni čarovniški procesi redki, ker je tu nadomestovala čarovniške procese nič manj strašna španska (kraljeva) inkvizicija. Vendar so se vršila preganjanja čarovnic (imenovanih jurgina ali bruxa) posebno v Toledu (ki je veljal za sedež čarovništva), v Saragossi, v Calhahorri, v Estelli, kjer je bilo leta 1492. pretepenih do krvi 150 žensk, ki so imele ljubavno razmerje s hudičem, v Pampeloni in v Logrono ob Ebru, kjer je bilo sežganih l. 1600. 29 oseb.

B. V protestantskih deželah

so vladale slične, deloma celo hujše razmere kakor v katoliških. — 1. V Nemčiji. Dne 19. aprila 1618 poroča Gašper Langer iz Koburga o sicer pro-

svitljenem in naprednem knezu Ivanu Kazimirju: »Njegova knežja milost se je slednjič odločila eksterminirati, iztrebiti in po zaslugi kaznovati čarovnice in drute, ki so v tej deželi.« Isti knez je določil, da zapade premoženje obsojenih čarovnic inkvizitorjem »ad extirpandos haereticos«. — V neznatnem okrožju *Georgental* (Sachsen-Gotha), ki je štelo komaj 4000 prebivalcev, je bilo v letih 1652. — 1700. 64 čarovniških procesov. — V *Würtembergu* se je začelo l. 1662. strašno preganjanje čarovnic, ki je trpelo do leta 1665. V Esslingenu so morali v tem času spremeniti bivši veliki avguštinski samostan v ogromno čarovniško ječo, s posebnim stolpom za neštete torture. Samo za čuvanje stolpa je bilo potrebnih 20 čuvajev. — Številna so poročila o čarovništvu iz *Hessena*, če tudi ne tako mnogobrojna kakor iz drugih pokrajin. Zato pa so čarovniški procesi tu tem brutalnejši. Tako so n. pr. v Marburgu a. L. l. 1673. neki ženski z vijaki 16krat trli kosti, jo dali štirikrat na natezalnico, ji odpirali z dletom usta itd. — V *Quedlinburgu* je bilo zamo v enem dnevu sežganih 133 čarovnic. — Eden najhujših preganjancev čarovnic je bil vojvoda *Henrik Julij Braunschweig-Wolfenbüttel* (1589 — 1613), ki je dal pogosto sežgati na dan po 10 — 12 čarovnic. Na morišču blizu prestolnice *Wolfenbüttel* se je nahajalo baje toliko kolov, kamor so privezovali na smrt obsojene čarovnice, da je izgledalo morišče kakor gozdiček. — Silno ostuden je bil proces, ki ga je vodil l. 1572. katoliški (pozneje protestantski) vojvoda *Erih II. Braunschweig-Calenberg* proti svoji soprogi *Sidoniji*, zaradi čarovništva. Vojvoda je dal mučiti več dvornih dam, da bi izdale čarovniške umetnosti vojvodinje, med njimi celo neko 89letno (!) ženico. Kljub neznosnim mukam so zatrievale vse dame, da je vojvodinja nedolžna.

2. V *Svici* (Zenevi) se je navduševal za čarovništvo predvsem reformator *Ivan Kalvin* († 1564), ki je očital čarovnicam, da so l. 1542. povzročile kugo. L. 1545. je bilo tekom 3 mesecev sežganih, obglavljenih, obešenih in raztrganih 34 oseb, ki so baje povzročile kugo (»Pestbereiter«). Število osumljencev se cenil na 800 do 900.

3. Na *Angleškem in Škotskem* je divjal zoper čarovnice (in katolike) posebno že omenjeni kralj *Jakob I.*

(1603 — 1625), ki se je osebno udeleževal čarovniških razprav, ščuval sodnike, naj obsodijo na smrt čimveč čarovnic in se silno veselil, če je izpovedala kaka čarovnica, da ga smatra hudič za svojega največjega sovražnika. L. 1644. je imenoval kralj *Karol I.* (1625 — 1649) nekoga *Matijo Hopkinsa* za generalnega izsledovalca čarovnic (*Witch Findes general*), ki je naslednjega leta prepotoval grofije *Essex*, *Sussex*, *Norfolk* in *Huntingdon* ter dobil za vsako čarovnico, ki jo je izsledil (poleg proste oskrbe in diet) 20 šilingov (= 250 Din) nagrade. Tako je spravil ob življenje več sto nedolžnih žrtev. Ta mož je izumil posebne mučilne metode in spisal posebno knjigo o umetnosti, kako se izsledijo čarovnice, kjer poudarja z vidnim ponosom svoj uradni naslov. Tudi tega krvoloka je dohitela slednjič zaslužena kazen. Ljudje so ga namreč obdolžili, da je sam v zvezi s hudičem, ga vrgel v voždo in ker ni utonil — to je bil dokaz krivde — kratkomalo ubili. — Na *Irskem* se pojavi prvi čarovniški proces že l. 1344. Tudi pozneje je bilo tu več čarovniških procesov, kakor n. pr. leta 1612. (čarovnice iz *Lancashire*), 1618 i. dr. — Na *Škotskem* je bilo več procesov za časa kraljice *Marije Stuart*.

4. Dva puritanska duhovnika, *Angleža Mather* starejši in mlajši (oče in sin) sta jela l. 1688. in 1692. preganjati čarovnice tudi v *Sev. Ameriki* (v državi *Massachusetts*) ter prenesla tako to epidemijo tudi v novi svet. Tu je dosegla ta blaznost svojevrsten rekord, ker so bile tu radi čarovništva obsojene in umorjene celo živali (psi).

5. Posebno pa je vzcvetela vera v čarovnice na *Svedskem*. L. 1618. je bilo usmrčenih 34 čarovnikov in čarovnic. Kmalu nato je umrlo na gmadi v *Inggermanlandu* 72 žen in 15 otrok; okoli 200 oseb pa je dobilo različne cerkvene kazni (posebno bičanje). L. 1670. pa se je vršil v župnijah *Mora* in *Elfedalen* v *Darlekariji* (blizu *Stockholma*) proces, ki ga smatra *Soldan* za največjega in najstrašnejšega te vrste, ki ga pozna zgodovina. Obtoženih je bilo več sto odraslih oseb, predvsem žensk in okoli 300 otrok. Sežganih pa je bilo v enem dnevu skupno 85 odraslih in 15 otrok, medtem ko so bili ostali kaznovani z bičanjem. Oproščeni jih je bilo le 47.

6. Tudi na *Nizozemskem* so bili čarovniški procesi pogosti. Tako je bilo

n. pr. v Limburgu v par dneh sežganih 64 oseb.

S tem seveda čarovniški procesi še zdaleka niso izčrpani. Pa že ti podatki zadostujejo v ilustracijo te strašne epidemije. Koliko nepopisnega duševnega in telesnega gorja pa se skriva za temi številkami ne moremo niti slutiti. Točnega števila vseh čarovniških žrtev ni mogoče ugotoviti, ker manjkajo podatki. Mnogo sodnih spisov se je zgubilo že v teh časih, ker so imeli mnogi interes, da se spisi uničijo. Marsikak vnet čarovniški sodnik je brskal po starih aktih in — včasih šele po

mnogih letih — ugotovil, da ta ali oni čarovnik (čarovnica) še ni bil kaznovan. Mnogo spisov pa se je zgubilo pozneje oziroma še niso znani. Tudi sodobna poročila so često netočna in nezanesljiva. Gräff (*Versuch einer Geschichte der Kriminalgesetzgebung in Steiermark Graz 1817*) ceni na podlagi računov mestnega fizika Voigta v Quedlinburgu iz l. 1784, število čarovnikov in čarovnic, ki so bili v Evropi umorjeni tekom 11 stoletij, na 9.442.994 (vsako stoletje na 858.434). Seveda so te navedbe le približne in tudi očitvidno pretirane.

Dr. F. N. Kolářová

Kitajsko gledališče

Začetki kitajskega gledališča spadajo v daljno minulosť kitajske kulture; pripisujejo jih cesarju Tang Tai Tsungu, ki je nekoč videl v snu gledališko igro. Ko se je predramil, jo je jel takoj posnemati skupaj s svojimi sorodniki; tako so dobili Kitajci prvo gledališče. Še danes imajo ondotni igralci zelo v čislih besedo »sen«, ki je ne izgovarjajo tjavendan; rajši se poslužujejo besede »hvang liang«. V počastitev spomina slavnega prednika imajo v gledaliških oblačilnicah majhno kapelico, ki v nji posebni uradnik žrtvuje kadilo in prižiga rakete; igralci pri tem obredu goreče obračajo oči k temu maliku in ga prosijo pomoči v odločilnih trenutkih.

Na praznik dne 18. marca je v gledališčih mir. Potem je mir na Novega leta dan. V teku zadnjega tedna in zlasti na Silvestrovo starega kitajskega leta se prodajajo starejši gledališki kostumi, ki jih imajo v velikih škatlah v oblačilnici. Obleke mora biti v gledališču toliko, da zadostuje za ves mesec, ne da bi bilo treba ponavljati; to pa si lahko privoščijo samo bogat gledališki imejitelj, zakaj za vsako večerno predstavo potrebujejo igralci neverjetno veliko obleke; igra traja kajkrat vso noč in sodelujoči se morajo češče preobleči. Preglavice jim delajo starinski kroji, ki so zelo dragoceni.

Škatel za obleko je mnogo; tu se varuje tudi lutka Hsi-šen, imenovano vilo igre, ki jo igrata igralci za predstavljanje majhnega otroka. Skrb-

no jo stiskajo k prsim, da ne bi noben gledalec opazil njenega obličja, zakaj to bi utegnulo prinesiti vsemu podjetju nesrečo. Druga posebnost kitajske gledališke garderobe je beraška sukinja, ki jo igralci imenujejo »suknja velikega uspeha«. Nosijo jo oni, ki igrajo berača in ti vloga se v kitajskih dramah kaj često pojavlja.

Kakor je oblačilnica zelo obilna, tako je oder sila reven. Na podiju brez kulta je nekaj naslanjačev, mizica in blazinice. Stena, ki tvori ozadje, je pokrita s težkim brokatom ali z izredno finimi vezeninami; ob straneh so vrata, takisto dekorirana z zaveso. Skozi prava vrata, imenovana tigrove duri (poa hu men) prihaja igralec na oder z natanko odmerjenimi koraki (mora jih biti točno sedem) ter stopi v sredino odra. Če ima sest, stopi še korak naprej, se obrne in krene še tri korake dalje k stolcu, kjer se vsede natanko po predpisu. Oder sme zapustiti samo skozi leva vrata, imenovana zmajeva (Hungmen). Igralec je pravi suženj tradicije in prazne vere in ne sme niti za ničico prekršiti strogih predpisov; posebni nastavljenici, kanelnik in občinstvo pazijo narj in ga kontrolirajo.

To pa daje igralcem čudovito rutino, zato igrajo še potem, ko so oslepel; mehanizem gibov jim preide v meso in kri.

Umetniki imajo svoje stalne vloge, ki so bili za nje vzgojeni. Možje posebno lepe postave predstavljajo žene, zlasti mlada dekleta; imenujejo

jih »cvetlične dame«. Njih naloga je kaj težka, zakaj morajo se naučiti hoje na krivih nogah, ki si jih nadevajo skrivaj doma, da ne bi nihče opazil njihove procedure, zlasti ne tujec; če bi bil kdo opazil to pretvarjanje moža v ženo, bi zadela igralca huda nesreča.

Prav tako težko je igrati stare dame, ker mora igralec dati zelo naravno podobo matrone; pomaga mu vata, ki si z njo nabaše zadnjo plat života, pa tudi mahedravo hojo starih žená markira z umetnim pripomočkom, pri čemer mora skrbeti, da mu lesta med predstavo ne pade na tla.

Telesno krepki, zastavni fantje so pripravni za vloge bojevnikov, herojev, cesarjev; oni pa, ki ne kažejo talenta ne za to ne za ono, so komiki, ki med odmori zabavajo občinstvo v narodni govorici. Junaški, zgodovinski in literarni komadi se namreč igrajo v jeziku, ki se danes na Kitajskem ne govori in ki ga skoraj že nihče ne razume. Pa ko bi vsaj govorili! Toda igralci pojo, naj so potem na izprehodu, na plesu ali z mečem v roki. Kajkrat igra cele ure en sam igralec. Svoj moški glas nenaravno povišuje, hoteč ga prilagoditi ženskemu glasu, pri čemer mu golo od sile piska; ta hripavi glas se izgublja v hrupni godbi cimbalov, gongov, bobnov, dvostrunih gosli in mandolin. Nastaja silna disharmonija, ki pa se ne zdi tako neprijetna, če jo poslušamo hkrati z globoko sočutnim šumotom in šepetom, ki prihaja z vseh strani gledišča.

Kapelnik te praviljične skupine čudnih godcev, kapelnik, ki ga vsak tujec pošlje na dno pekla, živi le redkokdaj v miru z igralci. Po navadi jih prehudo kontrolira, in brž ko stori ta ali oni le nezatno napako, mu vrže pod noge bobnovo palico, s čimer ga pred vsemi gosti grdo užali in osramoti. Da bi se igralci obvarovali takih kontroverz, si — če le mogoče — najamejo lastno kapelo in le-ta mora tako igrati, kakor igralec pleše.

Igralci so zelo našminkani; dekoracija njih obličja je vsikdar v skladu z vlogo in s šablonskimi predpisi. Rdeča barva je zmerom znak poštenjaka, bela simbol izdajice, črna označuje strastneže, ki pa so ohranili plemenitost svojega srca; tekmeči so v predstavi kitajskega režiserja večbarvni. Z belimi črtami so označeni taki, ki imajo zločesta nagnenja, med-

tem ko temne črte čez vse obličje pričujejo, da je stopil na oder krivec, drzni lopov.

Zelo pogosto imajo igralci maske, ki pa jih ne smejo pogledati, ker običaj veleva, da si jih morajo nadeti z zaprtimi očmi. Vloge so zelo dolge, utrudljive za igralca, ki poje in pleše, zato je po vsaki igri poskrbljeno za okrepitev. Sluga stoji v teku predstave na levem vogalu podija pri vratih in čaka, da mu igralec pomigne; brž mu poda skodelico gorkega, zelenega, nesladkanega čaja. Igralec se obrne na petah in pokaže občinstvu hrbet; urno popije čaj bodisi naravnost, bodisi s slamo. Ko je končal, krepko pljunc in predstava se nadaljuje.

Občinstvo si pri tem nikakor ne dovoli odmora, marveč je trdno prepričano, da je to bistven del predstave. Ne mislimo pa, da ljudje med predstavo molče kakor pri nas. Prijatelji se družno pomenkujejo, debatirajo o najnovejših političnih dogodkih in si dajo streči s čajem, ki ga natakari pridno raznašajo po dvorani obenem s sladkorjem in sladkim sadjem. Posebno so priljubljene posušene mandarinke, ki se ondi uživajo veliko bolj nego pri nas bonboni.

Pred utrujenostjo in spancem (zakaj med Kitajci je tako, da vsak, kdor čuti spavec, zaspi, čeprav je v najboljši družbi) varuje občinstvo prodajalec »gorkih brisalk«. Prodaja namreč v vroči vodi namočene in krepko ožete brisalke: Kitajec si otre obličje, glavo in prsi ter jih vrne čakajočemu slugi. Kako pak, Kitajci imajo v takih rečeh čudovito prakso in vam mečejo brisalke preko mnogih glav. Kitajske dame ne smejo (to se pravi ne morejo) rabiti brisalk in sicer iz razlogov, ki so umljivi tudi v Evropi, da si namreč ne zbrisejo pomade z lic. Zato mirno zlezejo v bokse na galeriji in ondi neskrbno dremljejo; vzbude se samo tedaj, če je igra posebno napeta; zakaj v takih trenutkih udarijo godci na vse instrumente in zaženejo tak hrup, da bi se bili kmalu še mrtvi prebudili.

Če hoče igralec, da nastane v gledališču tišina, tedaj mora igrati zares tako, da vse zaslepi in pomiri. In tak ko se zgodi, da na mah vse utihne; samo tu in tam se oglasi ploskanje ali pohvalen vzklik. Toda dolgo to ne traja. Kmalu se spet razvije prosta zabava, tako da se nevajenemu gle-

dalecu zdi, da je predstava samo igralčeva zasebna zadeva. Da pa gledalcem vzlic temu ne uide nobena napaka, si lahko razlagamo s tem, da so take predstave, prirejene natanko po starodavnih predpisih, gledali tudi njih dedi in pradedi.

In vendar — nekaj se je izpremenilo. Poprej so igrali popoldne, danes igrajo skoraj izključno ponoči. Najprej so na vrsti manj pomembne igre s takisto brezpomembnimi igralci. Nato se jame gledališče polniti (vzlic temu, da je na Kitajskem mnogo kinematografov) in zdaj nastopajo sloveči igralci, n. pr. Mei Lan Fang, Čen Yen Č'in, čijih imena segajo daleč preko kitajskih meja. Priznavajo jih za svetovne igralske avtoritete. Ko igralec odigra svojo ulogo, odide in se tega večera ne vrne več na oder.

Kdor se hoče uživeti v kitajsko gledališko predstavo, mora imeti bujno fantazijo, zakaj pripomočki, s katerimi vzbujajo domišljijo občinstva, so jako primitivni. Tako n. pr. igralec večkrat poklekne in vstane, če mora naznačiti, da seda na konja. Če nekajkrat zaporedoma naglo obide oder

okoli in okoli, tedaj je to znak, da je na potovanju.

Kitajskemu gledalcu ni pokvarjena iluzija, če hodijo sem in tja po odru vsakdanje oblečeni slugi in odnašajo nepotrebne predmete. Kot dobri družinski očetje in slabo plačani nameščenci pestujejo obencem otroke, zato neredko vidiš slugo, ki drži v eni roki otroka, z drugo pa odnaša kak stolec z odra; če mladi Kitajčič zažene pri tem krik in vik, se nihče med gledalci ne pritoži zaradi izgubljene iluzije.

V naših dneh si Kitajci prizadevajo, da bi zmodernizirali gledališče po zapadnem vzorcu; predvsem skušajo skrajšati trajanje predstav, zanesti na oder več zapletljajev in scenerijo ter tako pripomoči igri k večjemu efektu.

Naposled so dovolili kitajski ženi, da je postala igralka; a še vedno mora v važnejših vlogah odstopiti v prid moškemu tekmeču. Kitajska kritika priznava, da so glasovno boljše od moških, toda njihova tehnika je v primeru z moško zelo uboga. Njihov položaj pa se čedalje bolj izboljšuje, ker postajajo vedno bolj ljubljene kitajskega gledališkega občinstva.

.....
Le Corbusier

Stavbarstvo v Moskvi

Mislil sem, da bom našel v Moskvi v ustanoviteljih »konstruktivizma« nachelne nasprotnike. To mojo sodbo mi je utrjevalo stališče nekaterih nemških stavbenikov, ki propovedujejo že nekaj časa smotrenostna načela »nove stvarnosti«. Nova stvarnost se morda ni rodila iz ruskega konstruktivizma, le-ta pa je s tem, da je energično pomel z vsemi pojmi tradicionalne arhitekture, vendar utrl pot novemu iskanju in razumel novo navdušenje, ki je nastalo iz pogleda na stroje. Pristaši nove stvarnosti so se iz tega naučili doumevati mehaničnost, funkcijoniranje in smotrenost in so se z entuzijazmom, ki meji že na fanatizem, vdali prepričanju, da store najbolje, če arhitekturo kratkomalo podrede vidikom smotrenosti. Skratka, po moji sodbi je bila germanska duša ruskemu konstruktivizmu samo izhodišče za lastno ustvarjanje. Germanska tendenca, ki jo silno žene od tečaja senti-

mentalnosti k tečaju čistega razuma, pravi: »Lepo je samo to, kar je koristno.« Gre celo še delj: »Lepote ni! Pravo do življenja ima samo koristnost in smotrenost.« Ruski konstruktivizem pa je bistveno drugačen.

V Moskvi nisem našel nikakih pobijajočih se duhovnih smeri, ampak same goreče pristaše tega, v čemer vidim podlago vsega človeškega ustvarjanja: »veliko misel,« ki dviga to ustvarjanje iznad njegovih navadnih koristnostnih funkcij in ga obdaja s poezijo, ki nam deli radost.

Tako umevanje je v ostalem pristno rusko, zakaj Rusi so izrazito umetniški. V Moskvi sem opazil nenavadno navdušenje za vprašanja stavbarstva. Cele skupine strastno vnetih in odločnih ljudi, ki neprestano delajo na izpopolnjevanju novega stavbarstva in ki skušajo v medsebojnem oplojevanju najti najznačilnejše in hkrati najčistejše rešitve problema.

Rusija gradi; mora graditi. Na vseh koncih in krajih države, posebno pa v Moskvi in Leningradu je treba odpraviti nešteto problemov; vsa dežela čaka ureditve. Pri tem seveda ne gre za gradbo palač s površja izbrisane denarne in krvne aristokracije; treba je tovarn, delavnic, jezov, klubov (lokalov za gojenje družabnosti, diskusije in študiranja) in naposled neštetihih stanovanjskih hiš, ki morajo rešiti stanovanjsko krizo, katera je v Moskvi hujša kot kje drugod. Zidanje je v Rusiji neizmerno veliko početje, zakaj prostranstvo njenih ravnin in ploskev človeku kar zmede pojme.

Zato je tudi ruska arhitektura kratkotalo obrnila hrbet kamnu kot gradbenemu materialu, in vsem tradicionalnim oblikam, ki so nastale iz njega. Rusi cenijo železo in beton. V mislih so jim silno drzni načrti, ki jih vcepilajo že v šolah za arhitekturo, kjer je pouk jasno in smotreno usmerjen na najnovejše formule.

V praksi prevladuje beton s svojo arhitektonsko estetiko in tehnično sproščenostjo od Besarabije pa do Mandžurije; železo je omejeno le na gradbo tvornic.

Moskva s svojim osrednjim biserom Kremljem je že vsa prepojena z zgradbami in spomeniki novega duhá; Ljeningova hiša stoji nasproti magistratu; poslopje »Izvestij«, »Gostorg« (tržna lopa), velike kavarne so drugi dokazi; če se voziš po mestu, ki so mu ulice tlakovane s strašno majavim kamenjem, v Renaultovem taksiju — vseh skupaj jih ni v mestu niti 300 — ali pa v nemogočem »izvoščiku« vidiš širokopotezne zgradbe iz temnega betona, ki se zde, kakor bi bile razsvetljene s samimi bleščočimi zrcali. Mesto kaže jasno voljo postaviti se pod znamenje nove dobe.

V predmestjih grade tvornice, delavnice in električne centrale. Pri grajenju teh stavb streme za tem, kako bi zedinili kar moči racionalne rešitve z najmodernejšimi oblikami, zakaj vodilna volja je: moderno mora biti. Tukaj kakor v vseh drugih deželah neizmerne sovjetske države grade klube. Kaj pomenijo ti klubi? K doktrini spada, da se mora ljudstvo vzgajati in poučevati. Vse tvorniške in trgovske družbe, ki so vse podržavljene, imajo v tvorniških ali pisarniških prostorih

klube za oseboje; v teh klubih so sobe za gojenje družabnosti, učilnice, knjižnice, tudi mnogostranskih zdravstvenih naprav nikjer ne manjka. Izkustva posameznih klubov služijo za preciziranje programa: smotrene rešitve zabeležijo in jih porabijo pri osnovanju novih klubov.

Vlada mora graditi upravna poslopja, pri tem pa smotreno, za vsako javno poslopje, razpisuje natečaje med arhitekti. Tako se primeri, da naletiš v silno oddaljenih krajih, celo na kitajski meji, na upravna poslopja, na katerih s presenečenjem opaziš, da se njih slog večasi docela ujema z najmodernejšimi stavbami zapadno-evropskih vele-mest.

V Moskvi imajo tudi državne arhitekte; ti so kvalificirani za umetnike, ker je njih kultura resna in temelji na umetniški tradiciji. Razen njih so tudi tvorniški arhitekti, ki so v vprašanih proračunov temeljito podkovani in grade tvornice v kar najtesnejšem sodelovanju z inženjerji; tudi njihova estetična predizobrazba je odlična. Doslej je bilo med pogledom na veličastne stroje in na prostore, kjer so bili stroji postavljeni, navadno uprav kričeče nesoglasje. V novi Rusiji bi radi dokazali, da mora biti tovarna, ki se v njej odigrava kos človeškega življenja, prijetno, svetlo, lepo urejeno bivališče, kjer ne sme biti sledov divje brutalnosti, v katero smo bili zašli v prvi dobi strojnega veka.

Razen tega so tudi civilni arhitekti, ki imajo v prvi vrsti skrb za majhna najemniška stanovanja in ki pri tem pozorno uporabljajo izkustva iz zapadne Evrope. Stanovanjska kriza je hujša kakor kjerkoli drugod v Evropi. Kakor znano, so se po vojni in revoluciji tisoči in tisoči ljudstva odpovedali povratku v izgubljene vasi in so se naselili v velikih centrih. Trideset stopinj mraza je bilo; ljudje niso mogli spati na prostem. Tako je vlada zaslegla vsa stanovanja, ki jih je le mogla in je ljudi namestila v njih. Danes ni v Rusiji nikakih zasebnih stanovanj, ampak žive ljudje skupno. Gradnja novih hiš vodi v Moskvi mestna uprava. V Moskvi sem prvič opazil nove hiše, ki so bile zanje vse materialije izdelane v tvornici in prirejene na avtomatski standard ogrodja. Vendar niti v Moskvi, kakor nikjer drugod na svetu, niso stanovanjskega problema še zgra-

bili pri koreniki; grade kakor poprej; stanovanja opremljajo kakor poprej; niso še stopili v nov krog stanovanjske arhitekture.

Rusija je pokrenila gibanje v arhitekturi, ki ga označujemo z besedo »konstruktivizem«. Ta beseda naj bi izrazila, da nova doba — doba stroja —, novi material — beton in železo —, da naposled docela novi problemi — tvornice, lokali za delavnice in poslovni prostori — zahtevajo docela novih izrazov, ki naj bi ustrezali doslej neslutnim organizmom.

Odpor je ležal v zraku; odpor proti akademskemu pouku, temelječemu na zmotah in umetničenju. Gospodarski prevrat je postal dejstvo, za njim je moral priti prevrat v arhitekturi. Zidanje je postala nujna naloga. Na temelju visoke pravdnosti in z navdušenjem slehernega pritiska osvobojenih ljudi so hoteli v arhitekturi ustvariti simbol čistosti; tako so postavili nasproti slogu zavojev, ki so ga gojili Bizantinci in Azijci in ki nas je privedel v revolucijo, stroge oblike orjaških železnih in betonskih konstrukcij. To so bile nove konstrukcije, ki so odgovarjale novemu nanku. To je bilo javljenje novega duha.

Utemeljitelj konstruktivizma je Aleksander Vesnin, predsednik društva modernih arhitektov, visokosrčen mož, poln umetniškega ognja. On je voditelj arhitektske akademije v Moskvi. O priliki mojega bivanja v Moskvi je priredil razstavo del svojih učencev. Vesnin mi je sam pokazal dela 150 mladih, nadebudnih arhitektov. Vtis, ki sem ga dobil, je bil izreden; še nikoli prej nisem videl tolikega duhovnega poleta.

V konstruktivizmu, čigar ime očituje prevratno tendenco, vidim globok poetičen pokret, ki je zmožen tudi pretiranih gest. Slutim, da je koncem koncev vse te Ruse obsedla pesniška misel.

V Moskvi dobiš vtis (pa naj bo že umetno povzročen, ali globoko utemeljen), da si med samimi predhodniki novega sveta. Pri tej priliki moram poudariti, da s to izjavo ne nameravam izreči česa meritornega, kajti navzlic svojim mnogoterim opazovanjem se niti danes — po šestih mesecih — ne upam izreči končne sodbe o celotnem pokretu, ki je nastal na vzhodu. V

ostalem se mi vidi skoro nemogoče, dati o stvarih jasno in opredeljeno sodbo.

Ljudski komisar Lunačarskij mi je povedal, da je ruski gradbeni proračun za onim Zedinjenih držav največji na svetu. V primeri z velikostjo države je to uumljivo. Na vseh upravnih mestih nastavljajo zato dežurne arhitekta z dnevno mezdo, da odpravijo potrebna preddela za gradbeno-tehnično uresničenje velikih dnevnih problemov.

Eden izmed njih ima zdaj v delu načrte za veliki dneperski jez (jez, ki bo stal 200 milijonov rubljev ali kakih 1200 milijonov Din). Njegova naloga je, ustvariti ansamblu instalacij in zgradb harmonično celotno sliko; ta jez bo največji na svetu; turbine (100.000 konjskih sil vsaka) bodo največje na svetu in vse skupaj bo simbol veličine. Zapadnoevropski gospodarski krogi morajo priznati, da se razen ameriškega poraja rusko čudo.

Na periferiji Moskve dovršujejo velike električne laboratorije. Nekaj veličastnega je v misli, da so te orjaške naprave namenjene raziskavam v laboratorijih. Proučevanje in učenje je geslo dneva. Ne smemo pozabiti, da so ruski vladni sistem ustvarili duhovni delavci in da tam znajo ceniti duha.

Med arhitekti, ki jim je poverjena izvršitev teh gigantskih nalog, jih je mnogo, ki jim ni niti trideset let. Iz teh primerov je lahko presoditi, kako širokopotezen je program, ki so si ga zadali v Moskvi. Pot do konca je nepregledna, toda povsod vlada smejoča se, sveža in vedra volja. V sportnem duhu in z železno disciplino stopajo naprej. Nekoč, menijo, bomo že dosegli, kar smo si načrtali. Naj navedem besede, ki jih je izrekel Albert Thomas o priliki nekega predavanja v Parizu, po povratku iz Rusije in z Daljnega Iztoka: »V Moskvi sem našel nov rod. Slika tega ljudstva ni več tista, kakor je bila nekda.«

Zgradba palače Centrozoja bo največja stavba svoje vrste, kar jih pripravila sedanji režim; vzbudila je veliko pozornost v vseh krogih stavbenikov. Najprej so napravili jasen in določen program. Potem so razpisali natečaj med Rusi, pri katerem sta pokazala Leningrad in Moskva sijajne vzorce »konstruktivističnih« cvetk, nato pa so v ožji natečaj pritegnili nekaj znanih arhitektov iz Nemčije, Avstrije,

Anglije in Pariza. Ko so se tako seznanili z novimi mislimi in dobili nove pobude, so vnovič razpisali natečaj, narkar so temeljito prereševali in kar močipodrobno proučili temeljne vidike za gigantsko zgradbo ter poverili izvršitevkončnoveljavnih načrtov francoskimarhitektom. Vsi ruski konkurenti so pri tem doprinesli lep dokaz svojeumetniško lojalne miselnosti: v peticiji so vlado zaprosili, da naj poveri izvršitevnačrtov francoskim arhitektom.

Pisec teh vrstic¹⁾, ki je bil dve leti priča gospodarjenja okoli palače Društva narodov v Ženevi, ume ceniti razliko metod na teh dveh evropskih te-

čajih: tu obdelujejo problem po akademskih zakonih in ga po več kot treh letih še vedno niso rešili; tam stopajo naprej po jasni poti zdravega človeškega razuma in bodrilno je, da že vstaja iz tal stavba dela, pri kateri so uporabljeni najdrznejši izsledki tehnike za smotreno izvršitev dela in s tem za zdrav izraz sodobnega čuta za stavbno lepoto.

¹⁾ Le Corbusier je eden izmed največjih sodobnih modernih arhitektov ne samo v Franciji, ampak na vsem svetu. Njemu je bila m. dr. tudi pred tremi leti poverjena zgradba palače Društva narodov v Ženevi. *Op. ured.*

.....
Dr. Aleksander Szana

Na razvalinah Babilona

Stoletja vzhajajo in zopet zahajajo, nove dežele nastajajo — stare tonejo v pozabljenju in najmogočnejše države od nekdanj leže v razvalinah. V Jeruzalemu — prestolnici božji na zemlji — priča cerkev Božjega groba o neminljivosti vere, tisočletja se zrcalijo v zasanjanih očeh egiptske sfinge, Kapitol kaže na nekdanjo veličino Rima in Kariatide Erehteiona šepetajo o klasični lepoti dobe, ki se nikoli več ne vrne. Samo v Ninivah je vse mirno in Babilon krije nemo pozabljenje, smrtonosni prah in pesek brezupne puščave.

Vas namestu palač

Babilon: Eufkrat se še vije med bregovi, kakor pred tisočletji, ko so tukaj še vladali mogočni kralji in ko je modri Hamurabi, 2000 let preden smo začeli šteti čas, izdal table zakonov, ki so pretle s težkimi kaznimi vsem onim, ki bi zahtevali več ko 12 odst. obresti na leto. Kakor takrat, ko so še viseči vrtovi lepe Semiramide vabili tujce z vsega sveta. Na bregovih Eufrata obdelujejo prebivalci svoja siromašna polja in jih namakajo s prav tako primitivnimi pripomočki, kakor pred tisočletji. Kar je bilo ni več. Iz prepe-rele opeke, ki so jo nabrali na razvalinah veličastnih kraljevskih palač, so si Felahi sezidali vas Hillah, ki leži ne daleč od nekdanjega Babilona. A tamkaj, kjer so živeli največji učenjaki svoje dobe: zdravniki in zvezdoslovci ter modrijani in preroki bodočnosti, ki so svoje veliko znanje in spoznanja

skrbno zapirali pred neukim ljudstvom, da se ne bi uprlo njihovi vedi, tamkaj ni ničesar več, kar bi pričalo o nekdanji veličini.

Na grobovih

Ostalo je samo visoko doneče ime in razvaline. Same razvaline in brezkraina, žalostna puščava. Tam, kjer je bil nemara trg v Babilonu, so tla navrtana z velikanskimi lijakastimi kotanjami, kakor od granat razbičano bojišče. Tukaj se je razkopavalo in vrtaio. Nemci in Američani, Francozi in Angleži so preiskavali, kakor da bi šlo za stavo in zemlja dolgo ni ime'a miru. To je bilo še pred vojno; danes pa tudi tukaj delo počiva. — Takrat je bil svetovni dogodek, če so raziskovalci izkopali majhne ali velike vrče, iz katerih so morda pili prebivalci starega Babilona. Pisali so se debeli folianti, v katerih so se učenjaki s prepričevalnim dokazovanjem prepirali o tem: ali so najdbe iz dobe šestnajste dinastije ali niso. Vse, kar so tukaj v trudapl-nem delu iztrgali zemlji, je v muzejih v Londonu, Parizu in Berlinu. Babil sam ni drugega ko veliko groblje.

Mali vodniki tujcev

Posamezne mršave kravice se pasejo po spaljenem travniku in nekaj od prahu sivih ovac bezlja med kupi opeke, iščoč skrito bilje med kamenjem. Čim mali pastirčki, ki pazijo na živino, ugledajo tujca, ma urnih krač zdirjajo naproti in jamejo vsi v eni sapi poja-

njevati, da je tukaj, ali pa tam-le stal tempelj Marduksov. Tod ali tam-le je bila prestolna dvorana kralja Nebukadnezarja. Negotovost njih trditvev, netočnost njih znanja in nevednost o resničnem sosledju in poteku dogodkov jih v marsičem dela podobne poklicnim arheologom. Vera zadošča.

»Sahib,« mi pravi moj mali prijatelj, ki mi razkazuje in razlaga Babilon in, ki še močno diši po ovcah, »here Hellsazzar, here dining room, here mene, mene, tekel«. — »Tukaj?« — »Da, sahib, tukaj ali pa tam-le, but quite sure, dining room Belshazzar.« In ker besedni zaklad njegove angleščine ne seže bogve kako daleč, si pomaga še z »jau, jau!«, da bi mi bolje predočil vso grozno tragiko Belsazarja, ki je nazadnje jedel travo, kakor živali.

Ohranili so se še iz opeke zidani stebri s krasnimi vložnimi reliefi (vse je seve potvorjeno, originali so v Londonu). Toda kaj prida veselja na krasni palači nista užila niti Nebukadnezar niti njegov sin Belsazar. V starem testamentu je v poglavjih, ki so posvečena preroku Danielu, vse natanko opisano, kako je bilo.

Roka, ki je pisala

»... Belsazar je priredil sijajno pojedino in se je opil skupaj s svojimi tisoč mogotci in ko so pili, so hvalili zlate in srebrne bogove. Prav tisto uro so se prikazali prsti, kakor od človeške roke, ki so pisali na pobeljeno steno. Tedaj je prebledel kralj in dal poklicati modrijane Babilona, toda ti niso znali pisave niti čitati niti je razlagati. Tedaj je dejala kraljica: Ne vznemirjaj se, zakaj Daniel ume razlagati sanje in uganiti temne reke.«

Ko je Daniel stopil pred Belsazarja, so mu obljubili zlatih verižic, purpurnih oblačil in visoko državno službo, če bi znal raztolmačiti pisavo na steni. Daniel si je dejal na tihem: »Vse to mi obljublja kralj, če znam prečitati pisavo, torej jo znam prečitati.« in je dejal na glas: »Obdrži zase svoje darove, daj svoja darila komu drugemu, jaz hočem vzlic temu čitati pisavo!«

»Ti, Belsazar si ponižal svoje srce, čeprav veš, da je moral tvoj oče Nebukadnezar zaradi tega podivjati, ker je bil ošaben, in je moral jesti travo kakor govedo, dokler se ni naučil, da ima Bog oblast nad človeškimi kraljestvi. Ti si dal odnesti posode njegove

hiše v Jeruzalemu, spodil si svoje žene in priležnice, zato je ta roka in ta pisava od Boga poslana, in pisava znamenjuje: Mene, mene, tekel ufarsin, in pomeni tole: Mene, to je: Bog je dokončal tvoje kraljestvo; tekel, to je: tehtali so te na tehtnici in našli, da si prelahak; pares, to je: tvoje kraljestvo je razkosano in razdeljeno Medijcem in Perzijcem.« Še isto noč je bil Belsazar umorjen in od tedaj naprej ima »Mene, mene, tekel« nekaj svojevrsten pomen nesreče, ki se bliža in služi kot svarilo tajnih sil.

Nemška razlaga

No, nemški učenjaki, ki so proučevali gorju zgodbo, kakor je zapisana v bibliji, so prišli do naslednjega zaključka: Cela reč ni tako nemogoča in neverjetna, kakor se vidi; predvsem pa ne tako tajinstvena. Mene in tekel pomenita samo perzijske uteži in prej ko ne se bo tudi tretja beseda nanašala na označbo neke teže. Verjetno je, da je bil pri oni slavnostni gostiji Belsazarja navzoč tudi kak perzijski trgovec, ki ni umel govornice Babiloncev. Kraljevih strežajev in kuharjev precej dolgo ni bilo na pregled s pečenimi jarcem, zakaj v palači se je pravkar pripravljala nekaka domača revolucija. Perzijski trgovec se je zaradi tega dolgočasil in je pisal na steno — drugam pri pojedini pač ni mogel — z rdečo kredo svoje beležke. Tedaj se je Belsazar ozrl in zapazil neznana mu znamenja, ki jih nihče na njegovem dvoru ni znal raztolmačiti. Prišel je Daniel, mož, ki je pripadal nekemu trgovskemu plemenu in imel že opravka s perzijskimi trgovci ter je zaradi tega poznal njihove mere. Daniel se je hotel maščevati Belsazarju zaradi izropanja jeruzalemskega templja, na drugi strani pa je moral dati napisu na steni neki pomen, ki ni smel biti kakor iz zraka snet, zakaj poleg njega je bil lahko prisoten še kdo drug, ki je tudi lahko poznal perzijske uteži.

Ako na podlagi te razlage še enkrat prečitamo mračno prerokbo na steni, tedaj nam bo razumljiv njen prikriti smisel. Daniel namreč pravi: Tebe in tvojo državo so stehali in našli, da sta prelahka: država se bo razkosala. Tako se je iz simboličnega pomena zopet sestavil prvotni, preprosti smisel besedi. In Belsazar, ki je že »nekaj slutil,« je videl v njemu neznanih, a

drugače povsem pohlevnih znakah nekako prednapoved zlega pomena. Da njegov strah in nemir nista bila brez podlage, se vidi iz tega, ker je bil umorjen še isto noč, in sicer kljub straži, oziroma po straži.

Babilonski stolp

Nekako osem milj od Babilona leži Kish in tam ima človek ponosno zavest, da je v najstarejši prestolnici Mezopotamije, kjer so se dvigale nekoč krasne kraljevske palače Sumerijcev. (Zastopnik Cooksove potniške pisarne vam tukaj pripoveduje, da je oxfordski profesor S. Langdon naredil človeštvu veliko uslugo, ker je v duhu in na papirju rekonstruiral načrte teh palač.)

Odtod se vozi še pčle pol ure z avtom — to se pravi, če je človek voljan zapraviti še 10 rupij — in že se ustavimo v Borsippi (Birs Nimrod). Stojimo pred majčkenim grčkom, ki se vidi za majhno gnojno kopico nekoliko prevelik, za večjo gnojno kopico pa je ravno prav majhen. Kuhinjskih odpadkov ni videti na njem, pač pa je

polno pločevinastih posod od bencina. Na grčku se dviga majhna zidina, ki nalikuje velikemu temeljnemu zidovju pógorelega senika, čigar razpadle opeke se nikomur ni ljubilo spraviti v kraj: To je vse, kar je ostalo od Babilonskega stolpa.

Nanj spominja tudi še neka arabska legenda, v kateri nastopata Nimrod, kralj lovcev in Abraham. Nimrod je dal zgraditi Babilonski stolp, da bi po njem lahko splezal z zemlje v nebesa in tako na lastno pest doznal existenco Abrahamovega boga. Prišedši na vrh stolpa pa je ulovil dva orla, ju vpregel pred svoj voz in poletel v nebesa. Tukaj je zaslišal glas: »Nezvestež, kaj se predrzneš?« V odgovor je Nimrod izstrelil puščico v smeri, odkoder je prihajal glas. Puščica je krvava priletela k njemu nazaj in Nimrod se je vrnil na zemljo s ponosno zavestjo, da je pogodil najplemenitejšo divjačino, ki lahko pride umrjočemu na muho.

Lesorezi v današnji številki so delo slikarja-grafika E. Justina.

REKOGNOSCIRANJE ZLOČINCEV

Dr. Alphonse Bertillon iz Pariza je leta 1879, prvi uvedel metodo za identificiranje zločincev na znanstveni podlagi. Po njegovem sistemu je bilo moči prepoznati zločince s pomočjo fotografij, splošnega osebnega popisa in natančnih telesnih mer. Važna je bila barva oči, ki je ni moči izpremeniti, ali kake telesne napake in posebni znaki, kakor na primer brazgotine ali tetoviranja. Iz tega razloga tudi skušajo zlo-

činci vselej izpremeniti svojo vnanjost, da bi na ta način speljali policijo na krivo sled. Identificiranje je vrhu tega olajšano z izmerjenjem oblike glave, nog, rok itd. — Na podlagi Bertillonovega sistema si policija izlahka napravi kartoteko poznanih zločincev in oblastva različnih mest in dežel lahko vzajemno pomagajo drugo drugemu, kadar iščejo kakega mednarodnega zločinca. Kartoteke vodijo po merah in je zato vse eno, kako je zločincu ime.

Današnja umetniška priloga

»Marjetice« so reproducirane po originalu Frana Krašovca, ki prav rad slika motive iz otroškega življenja.

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafljeva ul. 5. Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVASKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskar narja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Fran Krašovec

Marjetice